

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Capvt XXIV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

IN CAPVT VICESIMVM QVARTVM

ARGVMENTVM.

STENS o templi robore, & magnificentiâ, eius ac gentis ruinam, totiusque mundi interitum prædicit: & signa præcedentia commemorat, bellum, famem, pestem, terræ motus, persecutionem, Euangelii toto mundo prædicationem. Deinde quæ proxima futura sunt extremo iudicio, obscuracionem Solis, & Lunæ, adeoque aduentum filii hominis: à sic parabolam sumere monet, quæ signa præbet astatis. Diem illum nemo scit, inquit, nec filius hominis, nec pater, sed solum pater, qui in nubibus venit. Idcirco paratos stare omnes iubet, idq; exemplo serui fidelis, & improbi exponit.

Syriaca Ecclesia versus 36. legit ad vesp̄eram Festo S. Crucis. Hoc est enim זליכא Zeli-
ba. Nam de Cruce & persecutionibus sustinendis agitur, & v̄ro versu 38. dicitur signum Filii
hominis in cœlo apparitum.

A vers 36. ad 45. est lectio defunctorum. Inde ad finem est lectio dominicæ sacerdotum.
quæ & in Latinâ Ecclesiâ legitur diebus Festis confessorum Pontificum.

VERSUS I.

*Ei egressus Iesus de templo, ibat. Et
acceſſerunt diſcipuli eius, ut oſten-
derent ei adificationes templi.*

QVÆSTIO I.

Cur nunc templi structuram ostendunt?

9.1. *¶* Vm præcedentibus historiam continuari; Ceterum Marc. 13. Luc. 21. manifestum est. Egresso iugiter Domino, quod docendo et fatigatus esset, & iam requirent aliquid natura postulare, accedunt discipulorum rtes, & ostendunt, *circūquāz* substitutiones templi: imo lapidum mirantur magnitudinem, vti p̄p̄a apud Lucam *ἀνὰ ἑκατὸν*. Idque in ipso itinere: I. Graeco est nonnulla differentia verborum; sine vlla laetitia sensus; quædam habent *ἀνὰ ἑκατὸν ἐπεὶ οὐ το, ἀλλὰ ἐκπλαγία* verbum præponunt. Syrus eodem modo, sed paulum mutat constructione *למלכא, אדעלדען*. Nunc causæ peculiare interrogandi fuerunt. Non quidem ipsa magnificentia templi, licet lapide essent longi quindenos, lati duodenos pedes, omni inaurata & ornata, vt nihil quod oculos delectare posset, deesse videretur, dena enim millia artificum p̄cipit minorū vt Ioseph. l. 8. c. 6. Belli Iudaici traditio 40 solidos annos in eo elaboratur. Non erat illa causa; nullies enim templum spectarunt. Multo mirantur sunt lapidum congeriem, aut, vt Caluinus significat, leuitate à feris cogitationibus abducti sunt, villos Zwīnglius criminatur. Verum cum à Domino audissent: *Relinquetur vobis domus vestra deserta*; commiseratione quadam commouebantur, cum domum Dei deserendam; ac proinde urbem extendendam cognoscere: Non est amor ille patriæ, sed diuini honoris zelus in villo culpandus: Nam si de sacra possessionum detrimentis dolerent; poterit fortitan maleuola suspicio hæreticorum illis obediæ inuoluntate, nunc ad exitium patrii templi, atque adytorum eos ingerisecere; & cum dolore Domino offendere, nulla culpa est. Duri & ἀσέπης esset siccis oculis ista intueri. Cicero dolitrum se profitetur, si vel post dena annorum millia sciret barbaram aliquā gentem Romā potituram, & non liceret de sanctificatione Domini profanata dolere Apostolis? Audienti dicitur potius Hilarus, qui non ambitione templi moros Apostolos, sed charitate gentis suæ, ostendisse sanctitatem docet. Equidem si Davidis lachrymas intueretur, quod ab inimicis suis exularet & coactus, lachry-

patris careret, cur non similis dolor in Apostolis lau-
dabilis est?

§. 2. Quæretæ tamen operæ præcium est; cur Se-
ctarii in odium in scirpo quantant; & tantopere labo-
rent, vt discipulorum factum condemnent? Equidem
facile ex eorū scriptis Satane ingenium se prodit. Zwin-
glijtus eos, leues, carnales, infirmos, & citantes esse ait.
Bullingerus Zwinglij succellor; duas causas adducit,
vel quod v. b. em excindendam audissent, vel quod
pro imbecillitate, vanitate, & stultitia humani inge-
nii plus admirati terrena quàm cœlestia pueriliter des-
siperint. Caluinus oculos templi fulgore præstrictos
fuisse ait, vt lapidum congeriem Domino obiecerent.

[Non locus atque hodie multos reperire licet, qui
vehementius ad splendorem, & luxum illum templo-
rum Papisticum commouentur, quam viua verbi Dei
predicatione. Et Caluinus. Talis etiam Papatus admi-
ratio multos simplices hodie detinet, cum maximis o-
pibus, ingentique potentia instructum videant, protin-
us oblitiscant.]

Hinc illa conuictia in Apostolos, quia inuictum Catholicorum simplicium argumenta dissoluere nequeunt, nisi discipulis Domini maledicant. Vident in Ecclesia Catholica vetusta templa, altaria, calices, earum auctores, & extructores Pontifices, Reges, Reipublicas, imo confessores & Martyres, norunt in illis ritum, & doctrinam a sua diuersam fuisse, nullum toto orbe sacellum fuisse, quod Caluinismum reciperet, hinc templa nostra tanquam suæ nouitatis indicia è medio sublata percipiunt. Nam vnde tu veteri ad nouam doctrinam infers? nonne ipsa clamant templa nostram esse possessionem religionis? Spiritum esse, quod aduentitium est? Cur possessionem eripere tentaris? vestra vos conscientia condemnat, & ipsius conuincit. Hanc ergo rationem cum orthodoxi tanquam auiti fundi possessionem tueantur, & cum Pseudoprophetae conflurgunt, & tradere templa sibi nostra postulant, eos inter se committant, vt mutuo consensu statuunt, cui sectiuncula ex tot committitibus se & is ea cedenda sint. De templo vide Origenem Chrysost. Hilarium, Iosephum loco citato, & lib. 15. c. 14. antiqui. Multa etiam Ribera noster, & deinde Baradius eruditissime collegerunt.

VERSVS 2.

Ipse autem respondens dixit illis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis, non reliquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.

QVÆSTIO I.

Qualis templi fuerit euersio?

Textus Latinus defensus.

§. 1. Inter Græcum & Latinum textum est nonnulla diuersitas. Latinus habet: Ipse autem respondens dixit illis. Græcus: ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. Iesus vero dixit illis. Noster ergo legit; ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. Erasmus admodum nostram interpretem sed immeritum carpit; quod respondere non posset Dominus, cum nihil rogassent. Verum Beza nostram versionem approbat; & sese Erasmus redarguit, ipse enim facit: Hebræos crebro verbum respondendi in principio collocare, licet nullum colloquium præcesserit. Videtur hac omnia, inquit Dominus, in Græcis est varia lectio. Codices multi habent; & βλέπετε, non videtur? ut etiam Syrus, alii negationem omittunt.

Lapis non manet super lapidem.

§. 2. Respondum Domini præcisum est, & durum; Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruitur. Destructio, non omnium lapidum est contractio, sed dissolutio, ὅς ἐστι καὶ ἀσυνέτητος; qui non dissolvatur, sic enim ædificium destruitur: monet autem Tostatus non loqui Christum de comminatione, sed dissolutione; quamuis in ea dissolutione cum lapides maximi, & artificiosè cæsi fuerint, non est dubium fractos, eorum angulos & eminentias, mutuo collisui. Non itaque hyperbolem hoc loco comminisci, ut eo loquendi modo tantummodo dicatur templum penitus euersum; non anxie querendum an omnia ita diruta fuerint, ut non maneret lapis super lapidem. Nam in tam seria asseruatione cum nihil sit, quod tropum agnoscere cogat, textus propriè accipiendus est. Et historiae sanè consentiunt. Narrat Iosephus, 7. de bello, c. 18. à militibus diuino quodam impetu templum euersum. Tandem, ait, Postquam vero quos occideret, quidne raperet exercitus, non haberet. & iubet eos Casar, totam funditus eruiere iam ciuitatem, ac Templum.

Templum penitus destructum.

Postea vero Iuliani tempore, cum nouum Iudæi templum erigere conarentur, suis manibus priora diruerunt, vide Chrysostomum contra Iudæos. Quæ vero superesse videbantur, terræ motu dissipata sunt, & ignibus vndiq; emicantibus Iudæi tertiti aufugerunt. Consulas & Nazianzenum, contra Iulianum, qui illi exprobat in erigendo Iudaismo conatum, qui eorum debat, ut religionem Christianam premeret. Cum verò postea fuerit noua ciuitas in vicino exstructa, quæ Ælia dicta est, cui dubium esse potest, veteris ruinæ faxis vltos esse ædificatores? Omnia enim fundamenta euerita sunt, Theophylactus, Eusebius, Chrysostomus, Orosius libro 7. Theodo. libro 3. capite 20. Iudæi eo consilio diruebant, ut postea restituerent nouis fundamentis positus, sed diuino consilio, omnia dissipata sunt, multis insuper prodigiis & portentis editis.

Templum euersum ob Christi mortem.

§. 3. Causa porro cur omnino demoliri illam molem Dominus voluerit plures fuerunt. Primaria est, mors Christo illata, & gentis peritura improbitas ac nequitia. Deinde ut carimonie veteres penitus abrogarentur, nec locus esset, ubi victimas immolarent inaniter, postquam vna oblatione Christus in æternum consummauit omnia. Periculum enim erat, ne infirmiores aspectu templi, & carimoniarum commoti, difficiliter Christo nomen darent. ut Beda, Remigius, alii monent. Nec iam opus erat victis typicis, postquam veritas aduenit. frustra autem tam sumptuosa staret moles, si nullus eius fuisset usus. Imo si templum euersum non fuisset, cui dubium esse potest à Gentibus alicui Idolo consecrandum fuisse? S. Augustinus enarr. in Psalm. 64. Factum est, completis septuaginta annis restitutum est templum quod deletum erat: & regressa

est de captiuitate magna pars illius populi. Sed quoniam dicit Apostolus: Hæc in figura contingebat illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obuenit: debemus & nos posse prius captiuitatem nostram, deinde liberationem nostram, debemus nosse Babyloniam, in qua captiui sumus, & Hierusalem, ad cuius reditum suspiramus. Ista quippe duæ ciuitates, secundum litteram reuera duæ ciuitates. Et illa quidem Hierusalem modò à Iudæis non soluitur: post crucifixum enim Dominum vindictam est in illos flagello magno, & eradicati ab eo loco, ubi impia libertate furiosi aduersus medicum insanierant, dispersi sunt per omnes gentes, & data est illa terra Christianis. Impletum est illud, quod de his prædixerat Dominus: Præterea autem dicitur vobis regnum & dabitur genti facienti iustitiam. Cum autem viderent tunc multas turbas ire post Dominum predicantem regnum celorum, & mirabilia facientem, dixerunt Principes illius ciuitatis: Si dimiserimus eum, omnes ibunt post illum, & venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Ne locum perderent, Dominum occiderunt: & ideo perierunt, quanciderunt. Ciuitas ergo quedam illa terrena, cuius iam ciuitatis æterna in celis vmbra gerebat. At ubi caput illa quæ significabatur, euidenter prædicari, vmbra quæ significabatur, deiecta est: propterea ibi modò templum non est, quod fabricatum fuerat in imaginem futuri corporis Domini.

Et in Psalm. 130. In hoc templo, ut dixi, rogatur Deus, & exaudit in Spiritu & veritate: non in illo corporali. Nam illic vmbra erat in qua demonstraretur quod venturum erat. Iudæi illud iam ceciderunt. Cecidit ergo domus orationis nostre: Absit, Non enim illud templum quod cecidit hoc potius dici domum orationis, de qua dictum est: Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus. Audistis enim quid dixerit Dominus Iesus Christus: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus, vos autem fecistis eam speluncam latronum. Numquid illi, qui voluerunt facere domum Dei speluncam latronum, fecerunt, ut rueret templum? Sic & illi qui male viuunt in Ecclesia Catholica, quantum in ipsis est volunt facere speluncam latronum, nec ideo euertunt templum.

Ipsi igitur templum destruxerunt, qui ex eo speluncam latronum fecerunt, postea præsertim totius patratis cæditibus, & flagitiis.

§. 4. Interim ex his Nazianzenus orat. 2. in Iulianum, gentes conuincit. Nempe Christo, qui illa tam vere, certo, & cum circumstantiis prædixit, credendum esse: nam euentus ad amissum respondit vaticinio. Nos etiam eorum, qui seducuntur, lapsu ne moueamur; nam Christus ipse hoc etiam prophetauit, fore, ut seducantur multi: cum igitur desciscunt à fide, id agitur, quod futurum ipse prædixit.

§. 5. Atque hic interitus nobilissimi tota orbeterarum templi fuit. Quod à Salomone exstructum, à Chaldeis euersum, à Iudæis deinde reedificatum ac tandem ab Hero de iterum amplius, & magnificentius constructum fuit. Non quod Deo aurata, & marmorea templa displiceant, fieri enim inlerat, sed ne fideliū fiducia in lapidibus, parietibus, picturatisque laqueis, quæ aibus conuiescat, sed vera fide, bonis operibus, iusticia charitate, se ipsi vltia templa Spiritus sancti efficiant, inquit Hieronymus Epistol. ad Demetriadem. de seruanda virginitate. Alij ædificant Ecclesias, resstant parietes marmorum crustis, columnarum moles aduehant, ceruicæque deaurant capita, pretiosum ornatum non sententiæ, ebore, argentoque valuas, & gemmæ aurata distinguunt altaria, non reprehendo, non abnuo. Vnusquisque in sensu suo abundet: meliusq; est hoc facere, quam repositis opibus inuolare. Sed tibi aliud propositum est: Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus, suscipere in his qui recto indigent, & maxime in domesticis fidei: Virgines alere monasteria; seruorum Dei & pauperum Spiritum

Spiritu habere curam, &c. Item in Epistola ad Gauden-
tium: Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita co-
lumnarum: & nudus atq; elivens ante fores nostras Christus
in passione moritur? Vnde octavo Zacharia capite ita scribit:
Hæc persecutio temporis in Ecclesia Christi expleta confixi-
tione: quando in tantam rabiem persecutorum feritas excita-
ta est, ut etiam conciliabula nostra destruerent, divinos libros
ignibus traderent: omnes insule, metalla, carceres, Confesso-
rum & Martyrum catenas gregibus impleverunt. Quis eo
tempore traderet rursum Ecclesias construendas, ab his ipsis qui
eum destruxerant? Non quod idem homines fuerint: sed quod
eodem regali potestas, que prius sedebat in insidiis, cum diviti-
bus, & quasi ex senatus consilio Christi nomen conabatur ex-
tinguere, nunc expensis Reipublicæ, Ecclesiarum basilicas ex-
truat, & exaltet summa fastigia: ut non solum laquearia,
& insula auro fulgentia decoret, sed parietes diversi marmoris
reflat crustis: & divinos libros, quos prius tradebat incendio,
nunc diuicatos & purpuratos, & gemmarum varietate distin-
ctos in conspectum Romani veneretur statui.

§. 6. Ex sancto Hieronymo errorem Iudaicam
fuisse intelligi, ut templo Salomoni Deum contine-
ri crederent. Hunc igitur Deum errorem euerfione
templi sublatum voluit, sed Hieronymum audire præ-
terea c. 66. Iudæi.

Hæc dicit Dominus, Cælum sedes mea, &c. Ne montem
sancitum intelligamus Sion, & Iudaico caperemur errore:
qui putant extruendam Hierusalem, & omnia que Dominus
pollucet ibi expleta carnaliter: aufert nobis hanc suspensionem,
& ponit testimonium quo vultus est Stephanus primus Martyr in
Christo aduersum Iudaicam contentionem. Salomon adificauit
et domum (hanc dolum quoniam Deo) sed non in manufactis ex-
tibus habitabit, sicut Propheta ait: Cælum mihi thronus est,
et terra autem scabellum pedum meorum. Et Paulus in eo-
dem volumine: Deus qui fecit mundum, & quæ in eo
sunt, nequaquam in templis manufactis habitat. Si e-
nim insula sedens in solio atq; regnantis, cælum thronus eius
est, & terra scabellum pedum illius: Quomodo paruo clauderetur
locus, qui complet omnia, & in quo sunt omnia? Vnde &
Moyses: Nedicas, inquit, in corde tuo; longe est: Deus
enim in celo sursum, & super terram deorsum & non
est alius præter eum Deus. Et Psalmista: Quo ibo à Spi-
ritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si ascendero in coe-
lum, tu illic es: si ad inferna descendero, ades; Cui
& Hieronimus ex persona Dei congruit dicens: Deus appropin-
quans ego & non de longe Deus. Nunquid latere
quis poterit in absconditis & ego non videbo eum?
Nonne cælum & terram ego impleo? in ipso enim om-
nines sumus, & monemur. Hoc autem dicit ut Iudaicum
temenat errorem: qui putant inuisibilem & incorporealem,
& incomprehensibilem Deum; templo Hierusalem posse con-
cludi. Quod quidem & ipse Salomon exstructor templi, in o-
ratione sua ad Dominum prolixius confitetur. Ac ne arbitre-
mur celo quoq; & terra Dei magnitudinem metiendam: in a-
bulaco de eo legimus: Qui tenet cælum palmo, & terram
pugillo. Per quæ ostenditur Deus, & forissecus & intrinse-
cus, & insulas & circumfusus, dum & solio ambiente non con-
cluditur, & pugillo claudit ac palmo.

VERSUS 4. & 5.

Et respondens Iesus, dixit eis. Videte
ne quis vos seducat. Multi enim
venient in nomine meo, dicentes:
Ego sum Christus: & multos sedu-
cent.

QUESTIO I.

Quæ seductiones, & quando future?

Marcus Petrum, Ioannem, & Andream ac-
cessisse dicit. Secreto accedunt nos? id est
Adami Conzen in Evang. Tom. I.

priuatim. Syrus בניהן בניהן banehun velech, inter se, &
ipsum. Nam illa de excidio templi Prophetia non ca-
rebat ingenti periculo; nam quasi legis aduersarium,
& proditorum habebant, si quis contra templum lo-
queretur? In accusatione Stephani Act. 6. 14. ponitur,
quod contra templum locutus sit. Naturali studio futura
sciendi feruntur, & cognoscere audent; an breui, an lon-
go post tempore hæc consummata sint, ita enim qua-
runt Marci 13. 4. At Christus primum eos salutis pro-
ptiæ, & vniquemq; nostrum admonet, ne solliciti
sint de elade Iudæorum duntaxat, non enim eos secu-
ros fore, sed mediis in fluctibus, persecutionum, sedu-
ctionumq; Christiano cuiuslibet, cum Dei sit templum,
sanctitas sua turanda est, ne à Pseudopropheta profa-
netur. Hæc cura præcipua esse debet: neq; enim tanti
est corrumpere lapides, & alio cumulo iacere, sed ne in-
terna templa Spiritus animæ fideles scelerum turpitu-
dine polluantur. Ideo monet serib: βλέπετε prospici-
te, attendite, ne quis vos seducat, de vobis, non de la-
pidibus mihi cura est.

§. 2. Tres proponunt quæstiones, quas parum di-
stinguunt. Cum enim Christi regnum temporale esse
existimarent, templi desolationem, eiusq; aduentum
coniungunt, & consummationem sæculi, non enim
intelligebant, quomodo hæc separari possent. Interim
hodieq; manet difficilis controuersia. An illa quæ se-
quuntur, de Iudaicis temporibus & templi desolatio-
ne accipienda sint, an vero de Antichristi regno, &
consummatione sæculi? Testatur ad Titi & Vespasian-
i temporis illa applicat, multisq; argumentis vitur, &
multi ante eum, & postea idem docuerunt.

Quamvis tandem in ipsa rerum tractatione ad
Tempora Antichristiana, & finem mundi venire co-
gantur. Adeo enim clare multa de extrema die dican-
tur, ut solidum sit alioreferre.

Origenes ad tempora Antichristi refert, plurimiq;
alii, quos in ipsa textus expositione producam.

Interim templi sanctissimi, & magnificentissimi
excidium, nobis documento est: nihil rerum externa-
rum esse, quo Deus placetur, si absit vnicus illius cul-
tus, qui ab animo proficiscitur. Nec mirum; ne ho-
mines quidem beneficia aliter quam animo dant, æ-
stimare solent: cætera nominant, hostium dona, non
dona, sed damna.

§. 3. Rem accurate pendenti dubium esse non
potest, quin de Iudæorum excidio agat: Templum e-
nim interitum prædicit, & multa quæ eo tempore
contigerunt. Rursus cum totus contextus considera-
tur, usq; ad 29. versum, ubi dicit, post eorum dierum
tribulationem statim solem obscurandum, clarissimè
apparet, de fine mundi sermonem esse. Illa enim quæ
sequuntur ad & tempus pertinent. Hoc igitur consti-
tuto dicendum est. Christum à suis interrogatum toti
Ecclesiæ vilem ac prius necessariam doctrinam tra-
dere. Nempe urbem interitum, pios in magnis re-
bus difficultatibus versaturos, nec finem fore tribula-
tionum usque ad mundi extremum diem. Atque
hanc esse veram expositionem singulis exponen-
dis apparebit. Ita sanè Tertullianus de resurre-
ctione carnis. Interrogatus à discipulis, quando euen-
tura essent, quæ interim de templi exitu eruperat, ordinem tem-
porum, primo Iudaicorum, usque ad excidium Ierusalem; de-
hinc usq; ad conclusionem sæculi digerit. Et in Apologetico
c. 28. Prænunciationes illas ad sua tempora extendit.
Plus iam offerimus pro ista dilatione, maiestatem Scriptura-
rum si non vetustatem, diuinas probamus, si dubitatur antiqui-
tas; nec hoc tardius, nec aliunde discendum; coram sunt quæ do-
cebunt, mundus, & sæculum & exitus. Quicquid agitur, præ-
nunciabatur, quidquid videtur, audiebatur. Quod terra vo-
rant vrbes, quod insulas maria fraudant, quod externa atq; in-
terna bella dilaniant, quod regna regna compulsi sunt, quod sa-

Quisq; Dei
Templum
esse debet;

Quæstiones
Christo
propositæ.

Christus o-
mnia tem-

plexus est.

mes & lues, & locales quaque clades & frequentia plerumque mortium vastant; quod humiles sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod iustitia rarefcit, & iniquitas increbescit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit; quod etiam officia temporum & elementorum munia exorbitant, quod & monstrosi & portentosi naturalium forma turbatur, providenter scripta sunt. Dum patimur leguntur, dum non recognoscimus probantur. Idoneum opinor testimonium diuinitatis, veritas diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorum quoque, fides tuta est, iam scilicet probatorum, quia cum illis quae quotidie probantur, praedicantur. Eadem voces sonant, eadem litera notant, idem Spiritus pulsatur. Vnum tempus est diuinationis futura praesentis apud homines, si forte distinguitur, dum expungitur, dum ex futuro praesens, dehinc ex praesentis praeteritum deputatur. Quid delinquimus (oro vos) futura quoque credentes, qui iam delictimus illis per duos gradus credere. Sed tamen iuxta reliqua omnia, ea quoque in Patre eius bonitas admirationi est, quod de hostibus nostris quibus nobiscum praelia futura erant, silentium non tenuit, sed de ea re iam antea in longum praedixit, ut cum illa incidere, statim agnosceremus animos, firmamur ex illis praemonitionibus, ita iniquitatis. Obortentur falsi Prophetæ & falsi Christi, edentque signa & prodigia, adeo ut seducant (si fieri posset) etiam ipsos electos: Ecce praedixi vobis.

Tertullianum sequitur Athanasius, qui Epist. ad Episcop. Aegypti & Lybiae in magni beneficii loco habet, hæc præd. c. 1. c. 2. c. 3. c. 4. c. 5. c. 6. c. 7. c. 8. c. 9. c. 10. c. 11. c. 12. c. 13. c. 14. c. 15. c. 16. c. 17. c. 18. c. 19. c. 20. c. 21. c. 22. c. 23. c. 24. c. 25. c. 26. c. 27. c. 28. c. 29. c. 30. c. 31. c. 32. c. 33. c. 34. c. 35. c. 36. c. 37. c. 38. c. 39. c. 40. c. 41. c. 42. c. 43. c. 44. c. 45. c. 46. c. 47. c. 48. c. 49. c. 50. c. 51. c. 52. c. 53. c. 54. c. 55. c. 56. c. 57. c. 58. c. 59. c. 60. c. 61. c. 62. c. 63. c. 64. c. 65. c. 66. c. 67. c. 68. c. 69. c. 70. c. 71. c. 72. c. 73. c. 74. c. 75. c. 76. c. 77. c. 78. c. 79. c. 80. c. 81. c. 82. c. 83. c. 84. c. 85. c. 86. c. 87. c. 88. c. 89. c. 90. c. 91. c. 92. c. 93. c. 94. c. 95. c. 96. c. 97. c. 98. c. 99. c. 100. c. 101. c. 102. c. 103. c. 104. c. 105. c. 106. c. 107. c. 108. c. 109. c. 110. c. 111. c. 112. c. 113. c. 114. c. 115. c. 116. c. 117. c. 118. c. 119. c. 120. c. 121. c. 122. c. 123. c. 124. c. 125. c. 126. c. 127. c. 128. c. 129. c. 130. c. 131. c. 132. c. 133. c. 134. c. 135. c. 136. c. 137. c. 138. c. 139. c. 140. c. 141. c. 142. c. 143. c. 144. c. 145. c. 146. c. 147. c. 148. c. 149. c. 150. c. 151. c. 152. c. 153. c. 154. c. 155. c. 156. c. 157. c. 158. c. 159. c. 160. c. 161. c. 162. c. 163. c. 164. c. 165. c. 166. c. 167. c. 168. c. 169. c. 170. c. 171. c. 172. c. 173. c. 174. c. 175. c. 176. c. 177. c. 178. c. 179. c. 180. c. 181. c. 182. c. 183. c. 184. c. 185. c. 186. c. 187. c. 188. c. 189. c. 190. c. 191. c. 192. c. 193. c. 194. c. 195. c. 196. c. 197. c. 198. c. 199. c. 200. c. 201. c. 202. c. 203. c. 204. c. 205. c. 206. c. 207. c. 208. c. 209. c. 210. c. 211. c. 212. c. 213. c. 214. c. 215. c. 216. c. 217. c. 218. c. 219. c. 220. c. 221. c. 222. c. 223. c. 224. c. 225. c. 226. c. 227. c. 228. c. 229. c. 230. c. 231. c. 232. c. 233. c. 234. c. 235. c. 236. c. 237. c. 238. c. 239. c. 240. c. 241. c. 242. c. 243. c. 244. c. 245. c. 246. c. 247. c. 248. c. 249. c. 250. c. 251. c. 252. c. 253. c. 254. c. 255. c. 256. c. 257. c. 258. c. 259. c. 260. c. 261. c. 262. c. 263. c. 264. c. 265. c. 266. c. 267. c. 268. c. 269. c. 270. c. 271. c. 272. c. 273. c. 274. c. 275. c. 276. c. 277. c. 278. c. 279. c. 280. c. 281. c. 282. c. 283. c. 284. c. 285. c. 286. c. 287. c. 288. c. 289. c. 290. c. 291. c. 292. c. 293. c. 294. c. 295. c. 296. c. 297. c. 298. c. 299. c. 300. c. 301. c. 302. c. 303. c. 304. c. 305. c. 306. c. 307. c. 308. c. 309. c. 310. c. 311. c. 312. c. 313. c. 314. c. 315. c. 316. c. 317. c. 318. c. 319. c. 320. c. 321. c. 322. c. 323. c. 324. c. 325. c. 326. c. 327. c. 328. c. 329. c. 330. c. 331. c. 332. c. 333. c. 334. c. 335. c. 336. c. 337. c. 338. c. 339. c. 340. c. 341. c. 342. c. 343. c. 344. c. 345. c. 346. c. 347. c. 348. c. 349. c. 350. c. 351. c. 352. c. 353. c. 354. c. 355. c. 356. c. 357. c. 358. c. 359. c. 360. c. 361. c. 362. c. 363. c. 364. c. 365. c. 366. c. 367. c. 368. c. 369. c. 370. c. 371. c. 372. c. 373. c. 374. c. 375. c. 376. c. 377. c. 378. c. 379. c. 380. c. 381. c. 382. c. 383. c. 384. c. 385. c. 386. c. 387. c. 388. c. 389. c. 390. c. 391. c. 392. c. 393. c. 394. c. 395. c. 396. c. 397. c. 398. c. 399. c. 400. c. 401. c. 402. c. 403. c. 404. c. 405. c. 406. c. 407. c. 408. c. 409. c. 410. c. 411. c. 412. c. 413. c. 414. c. 415. c. 416. c. 417. c. 418. c. 419. c. 420. c. 421. c. 422. c. 423. c. 424. c. 425. c. 426. c. 427. c. 428. c. 429. c. 430. c. 431. c. 432. c. 433. c. 434. c. 435. c. 436. c. 437. c. 438. c. 439. c. 440. c. 441. c. 442. c. 443. c. 444. c. 445. c. 446. c. 447. c. 448. c. 449. c. 450. c. 451. c. 452. c. 453. c. 454. c. 455. c. 456. c. 457. c. 458. c. 459. c. 460. c. 461. c. 462. c. 463. c. 464. c. 465. c. 466. c. 467. c. 468. c. 469. c. 470. c. 471. c. 472. c. 473. c. 474. c. 475. c. 476. c. 477. c. 478. c. 479. c. 480. c. 481. c. 482. c. 483. c. 484. c. 485. c. 486. c. 487. c. 488. c. 489. c. 490. c. 491. c. 492. c. 493. c. 494. c. 495. c. 496. c. 497. c. 498. c. 499. c. 500. c. 501. c. 502. c. 503. c. 504. c. 505. c. 506. c. 507. c. 508. c. 509. c. 510. c. 511. c. 512. c. 513. c. 514. c. 515. c. 516. c. 517. c. 518. c. 519. c. 520. c. 521. c. 522. c. 523. c. 524. c. 525. c. 526. c. 527. c. 528. c. 529. c. 530. c. 531. c. 532. c. 533. c. 534. c. 535. c. 536. c. 537. c. 538. c. 539. c. 540. c. 541. c. 542. c. 543. c. 544. c. 545. c. 546. c. 547. c. 548. c. 549. c. 550. c. 551. c. 552. c. 553. c. 554. c. 555. c. 556. c. 557. c. 558. c. 559. c. 560. c. 561. c. 562. c. 563. c. 564. c. 565. c. 566. c. 567. c. 568. c. 569. c. 570. c. 571. c. 572. c. 573. c. 574. c. 575. c. 576. c. 577. c. 578. c. 579. c. 580. c. 581. c. 582. c. 583. c. 584. c. 585. c. 586. c. 587. c. 588. c. 589. c. 590. c. 591. c. 592. c. 593. c. 594. c. 595. c. 596. c. 597. c. 598. c. 599. c. 600. c. 601. c. 602. c. 603. c. 604. c. 605. c. 606. c. 607. c. 608. c. 609. c. 610. c. 611. c. 612. c. 613. c. 614. c. 615. c. 616. c. 617. c. 618. c. 619. c. 620. c. 621. c. 622. c. 623. c. 624. c. 625. c. 626. c. 627. c. 628. c. 629. c. 630. c. 631. c. 632. c. 633. c. 634. c. 635. c. 636. c. 637. c. 638. c. 639. c. 640. c. 641. c. 642. c. 643. c. 644. c. 645. c. 646. c. 647. c. 648. c. 649. c. 650. c. 651. c. 652. c. 653. c. 654. c. 655. c. 656. c. 657. c. 658. c. 659. c. 660. c. 661. c. 662. c. 663. c. 664. c. 665. c. 666. c. 667. c. 668. c. 669. c. 670. c. 671. c. 672. c. 673. c. 674. c. 675. c. 676. c. 677. c. 678. c. 679. c. 680. c. 681. c. 682. c. 683. c. 684. c. 685. c. 686. c. 687. c. 688. c. 689. c. 690. c. 691. c. 692. c. 693. c. 694. c. 695. c. 696. c. 697. c. 698. c. 699. c. 700. c. 701. c. 702. c. 703. c. 704. c. 705. c. 706. c. 707. c. 708. c. 709. c. 710. c. 711. c. 712. c. 713. c. 714. c. 715. c. 716. c. 717. c. 718. c. 719. c. 720. c. 721. c. 722. c. 723. c. 724. c. 725. c. 726. c. 727. c. 728. c. 729. c. 730. c. 731. c. 732. c. 733. c. 734. c. 735. c. 736. c. 737. c. 738. c. 739. c. 740. c. 741. c. 742. c. 743. c. 744. c. 745. c. 746. c. 747. c. 748. c. 749. c. 750. c. 751. c. 752. c. 753. c. 754. c. 755. c. 756. c. 757. c. 758. c. 759. c. 760. c. 761. c. 762. c. 763. c. 764. c. 765. c. 766. c. 767. c. 768. c. 769. c. 770. c. 771. c. 772. c. 773. c. 774. c. 775. c. 776. c. 777. c. 778. c. 779. c. 780. c. 781. c. 782. c. 783. c. 784. c. 785. c. 786. c. 787. c. 788. c. 789. c. 790. c. 791. c. 792. c. 793. c. 794. c. 795. c. 796. c. 797. c. 798. c. 799. c. 800. c. 801. c. 802. c. 803. c. 804. c. 805. c. 806. c. 807. c. 808. c. 809. c. 810. c. 811. c. 812. c. 813. c. 814. c. 815. c. 816. c. 817. c. 818. c. 819. c. 820. c. 821. c. 822. c. 823. c. 824. c. 825. c. 826. c. 827. c. 828. c. 829. c. 830. c. 831. c. 832. c. 833. c. 834. c. 835. c. 836. c. 837. c. 838. c. 839. c. 840. c. 841. c. 842. c. 843. c. 844. c. 845. c. 846. c. 847. c. 848. c. 849. c. 850. c. 851. c. 852. c. 853. c. 854. c. 855. c. 856. c. 857. c. 858. c. 859. c. 860. c. 861. c. 862. c. 863. c. 864. c. 865. c. 866. c. 867. c. 868. c. 869. c. 870. c. 871. c. 872. c. 873. c. 874. c. 875. c. 876. c. 877. c. 878. c. 879. c. 880. c. 881. c. 882. c. 883. c. 884. c. 885. c. 886. c. 887. c. 888. c. 889. c. 890. c. 891. c. 892. c. 893. c. 894. c. 895. c. 896. c. 897. c. 898. c. 899. c. 900. c. 901. c. 902. c. 903. c. 904. c. 905. c. 906. c. 907. c. 908. c. 909. c. 910. c. 911. c. 912. c. 913. c. 914. c. 915. c. 916. c. 917. c. 918. c. 919. c. 920. c. 921. c. 922. c. 923. c. 924. c. 925. c. 926. c. 927. c. 928. c. 929. c. 930. c. 931. c. 932. c. 933. c. 934. c. 935. c. 936. c. 937. c. 938. c. 939. c. 940. c. 941. c. 942. c. 943. c. 944. c. 945. c. 946. c. 947. c. 948. c. 949. c. 950. c. 951. c. 952. c. 953. c. 954. c. 955. c. 956. c. 957. c. 958. c. 959. c. 960. c. 961. c. 962. c. 963. c. 964. c. 965. c. 966. c. 967. c. 968. c. 969. c. 970. c. 971. c. 972. c. 973. c. 974. c. 975. c. 976. c. 977. c. 978. c. 979. c. 980. c. 981. c. 982. c. 983. c. 984. c. 985. c. 986. c. 987. c. 988. c. 989. c. 990. c. 991. c. 992. c. 993. c. 994. c. 995. c. 996. c. 997. c. 998. c. 999. c. 1000. c. 1001. c. 1002. c. 1003. c. 1004. c. 1005. c. 1006. c. 1007. c. 1008. c. 1009. c. 1010. c. 1011. c. 1012. c. 1013. c. 1014. c. 1015. c. 1016. c. 1017. c. 1018. c. 1019. c. 1020. c. 1021. c. 1022. c. 1023. c. 1024. c. 1025. c. 1026. c. 1027. c. 1028. c. 1029. c. 1030. c. 1031. c. 1032. c. 1033. c. 1034. c. 1035. c. 1036. c. 1037. c. 1038. c. 1039. c. 1040. c. 1041. c. 1042. c. 1043. c. 1044. c. 1045. c. 1046. c. 1047. c. 1048. c. 1049. c. 1050. c. 1051. c. 1052. c. 1053. c. 1054. c. 1055. c. 1056. c. 1057. c. 1058. c. 1059. c. 1060. c. 1061. c. 1062. c. 1063. c. 1064. c. 1065. c. 1066. c. 1067. c. 1068. c. 1069. c. 1070. c. 1071. c. 1072. c. 1073. c. 1074. c. 1075. c. 1076. c. 1077. c. 1078. c. 1079. c. 1080. c. 1081. c. 1082. c. 1083. c. 1084. c. 1085. c. 1086. c. 1087. c. 1088. c. 1089. c. 1090. c. 1091. c. 1092. c. 1093. c. 1094. c. 1095. c. 1096. c. 1097. c. 1098. c. 1099. c. 1100. c. 1101. c. 1102. c. 1103. c. 1104. c. 1105. c. 1106. c. 1107. c. 1108. c. 1109. c. 1110. c. 1111. c. 1112. c. 1113. c. 1114. c. 1115. c. 1116. c. 1117. c. 1118. c. 1119. c. 1120. c. 1121. c. 1122. c. 1123. c. 1124. c. 1125. c. 1126. c. 1127. c. 1128. c. 1129. c. 1130. c. 1131. c. 1132. c. 1133. c. 1134. c. 1135. c. 1136. c. 1137. c. 1138. c. 1139. c. 1140. c. 1141. c. 1142. c. 1143. c. 1144. c. 1145. c. 1146. c. 1147. c. 1148. c. 1149. c. 1150. c. 1151. c. 1152. c. 1153. c. 1154. c. 1155. c. 1156. c. 1157. c. 1158. c. 1159. c. 1160. c. 1161. c. 1162. c. 1163. c. 1164. c. 1165. c. 1166. c. 1167. c. 1168. c. 1169. c. 1170. c. 1171. c. 1172. c. 1173. c. 1174. c. 1175. c. 1176. c. 1177. c. 1178. c. 1179. c. 1180. c. 1181. c. 1182. c. 1183. c. 1184. c. 1185. c. 1186. c. 1187. c. 1188. c. 1189. c. 1190. c. 1191. c. 1192. c. 1193. c. 1194. c. 1195. c. 1196. c. 1197. c. 1198. c. 1199. c. 1200. c. 1201. c. 1202. c. 1203. c. 1204. c. 1205. c. 1206. c. 1207. c. 1208. c. 1209. c. 1210. c. 1211. c. 1212. c. 1213. c. 1214. c. 1215. c. 1216. c. 1217. c. 1218. c. 1219. c. 1220. c. 1221. c. 1222. c. 1223. c. 1224. c. 1225. c. 1226. c. 1227. c. 1228. c. 1229. c. 1230. c. 1231. c. 1232. c. 1233. c. 1234. c. 1235. c. 1236. c. 1237. c. 1238. c. 1239. c. 1240. c. 1241. c. 1242. c. 1243. c. 1244. c. 1245. c. 1246. c. 1247. c. 1248. c. 1249. c. 1250. c. 1251. c. 1252. c. 1253. c. 1254. c. 1255. c. 1256. c. 1257. c. 1258. c. 1259. c. 1260. c. 1261. c. 1262. c. 1263. c. 1264. c. 1265. c. 1266. c. 1267. c. 1268. c. 1269. c. 1270. c. 1271. c. 1272. c. 1273. c. 1274. c. 1275. c. 1276. c. 1277. c. 1278. c. 1279. c. 1280. c. 1281. c. 1282. c. 1283. c. 1284. c. 1285. c. 1286. c. 1287. c. 1288. c. 1289. c. 1290. c. 1291. c. 1292. c. 1293. c. 1294. c. 1295. c. 1296. c. 1297. c. 1298. c. 1299. c. 1300. c. 1301. c. 1302. c. 1303. c. 1304. c. 1305. c. 1306. c. 1307. c. 1308. c. 1309. c. 1310. c. 1311. c. 1312. c. 1313. c. 1314. c. 1315. c. 1316. c. 1317. c. 1318. c. 1319. c. 1320. c. 1321. c. 1322. c. 1323. c. 1324. c. 1325. c. 1326. c. 1327. c. 1328. c. 1329. c. 1330. c. 1331. c. 1332. c. 1333. c. 1334. c. 1335. c. 1336. c. 1337. c. 1338. c. 1339. c. 1340. c. 1341. c. 1342. c. 1343. c. 1344. c. 1345. c. 1346. c. 1347. c. 1348. c. 1349. c. 1350. c. 1351. c. 1352. c. 1353. c. 1354. c. 1355. c. 1356. c. 1357. c. 1358. c. 1359. c. 1360. c. 1361. c. 1362. c. 1363. c. 1364. c. 1365. c. 1366. c. 1367. c. 1368. c. 1369. c. 1370. c. 1371. c. 1372. c. 1373. c. 1374. c. 1375. c. 1376. c. 1377. c. 1378. c. 1379. c. 1380. c. 1381. c. 1382. c. 1383. c. 1384. c. 1385. c. 1386. c. 1387. c. 1388. c. 1389. c. 1390. c. 1391. c. 1392. c. 1393. c. 1394. c. 1395. c. 1396. c. 1397. c. 1398. c. 1399. c. 1400. c. 1401. c. 1402. c. 1403. c. 1404. c. 1405. c. 1406. c. 1407. c. 1408. c. 1409. c. 1410. c. 1411. c. 1412. c. 1413. c. 1414. c. 1415. c. 1416. c. 1417. c. 1418. c. 1419. c. 1420. c. 1421. c. 1422. c. 1423. c. 1424. c. 1425. c. 1426. c. 1427. c. 1428. c. 1429. c. 1430. c. 1431. c. 1432. c. 1433. c. 1434. c. 1435. c. 1436. c. 1437. c. 1438. c. 1439. c. 1440. c. 1441. c. 1442. c. 1443. c. 1444. c. 1445. c. 1446. c. 1447. c. 1448. c. 1449. c. 1450. c. 1451. c. 1452. c. 1453. c. 1454. c. 1455. c. 1456. c. 1457. c. 1458. c. 1459. c. 1460. c. 1461. c. 1462. c. 1463. c. 1464. c. 1465. c. 1466. c. 1467. c. 1468. c. 1469. c. 1470. c. 1471. c. 1472. c. 1473. c. 1474. c. 1475. c. 1476. c. 1477. c. 1478. c. 1479. c. 1480. c. 1481. c. 1482. c. 1483. c. 1484. c. 1485. c. 1486. c. 1487. c. 1488. c. 1489. c. 1490. c. 1491. c. 1492. c. 1493. c. 1494. c. 1495. c. 1496. c. 1497. c. 1498. c. 1499. c. 1500. c. 1501. c. 1502. c. 1503. c. 1504. c. 1505. c. 1506. c. 1507. c. 1508. c. 1509. c. 1510. c. 1511. c. 1512. c. 1513. c. 1514. c. 1515. c. 1516. c. 1517. c. 1518. c. 1519. c. 1520. c. 1521. c. 1522. c. 1523. c. 1524. c. 1525. c. 1526. c. 1527. c. 1528. c. 1529. c. 1530. c. 1531. c. 1532. c. 1533. c. 1534. c. 1535. c. 1536. c. 1537. c. 1538. c. 1539. c. 1540. c. 1541. c. 1542. c. 1543. c. 1544. c. 1545. c. 1546. c. 1547. c. 1548. c. 1549. c. 1550. c. 1551. c. 1552. c. 1553. c. 1554. c. 1555. c. 1556. c. 1557. c. 1558. c. 1559. c. 1560. c. 1561. c. 1562. c. 1563. c. 1564. c. 1565. c. 1566. c. 1567. c. 1568. c. 1569. c. 1570. c. 1571. c. 1572. c. 1573. c. 1574. c. 1575. c. 1576. c. 1577. c. 1578. c. 1579. c. 1580. c. 1581. c. 1582. c. 1583. c. 1584. c. 1585. c. 1586. c. 1587. c. 1588. c. 1589. c. 1590. c. 1591. c. 1592. c. 1593. c. 1594. c. 1595. c. 1596. c. 1597. c. 1598. c. 1599. c. 1600. c. 1601. c. 1602. c. 1603. c. 1604. c. 1605. c. 1606. c. 1

est, & ratio est necessaria: nam ubi diligentissime ritum Zwingliano verbum DEI prædicatur, ibi famina confidentia, & impunitas nascitur: ibi namque cuique quam creberime, contentissimeque inculcatur: In adulterio, homicidio aliisque peccatis non esse periculum exilii; imo Zwinglianos in his omnibus manere iustos, ac beatos, quod ne Turcæ quidem docent. Hæc etiam nota Luthetianos propter acipitum in primis Lutherum diiudicabimus. Tom. I. Epist. 238. anno D. 1521. ita scribit. [Esto peccator, & peccata fortiter; sed fortius fide, & gaude in Christo, qui victor est peccati, mortis, & mundi: peccandum est, quamdiu hic sumus. Vita hæc non est habitatio iustitiae, sed expectamus, ait Petrus, celos novos, & terram novam, in quibus iustitia inhabitabit, sufficit, quod agnouimus per diuitias gloriæ Dei æternæ, qui tollit peccatum mundi: ab hoc non auerget nos peccatum: etiam si milles, milles, vno die conicemur, aut occidamus. Putas tam paruum esse precium & redemptionem pro peccatis nostris, à tanto, & tali agno? ora fortiter, es enim fortissimus peccator.] Hæc sunt quæ prophetam demonis, & inferorum paranympum elato vexillo ostendunt. Spiritus inquit prophetam cognoscimus, & diiudicamus. Quid igitur? Iamne Scripturæ oblitus es? Venit Luthetus, Zwinglius, Stancarus, Menno, sola scriptura pugnandum contendunt, & tandem cum ad rem ventum, suo spiritui, ac conscientiae insistant. Quomodo vero certus es spiritum tuum non fallere? sed de privato horum spirituum aliàs egi; non est illi aliud, quam oblitissima cuiusque contumacia.

VERSUS 6. & 7.

Auduri enim estis praelia, & opimones praeliorum. Videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Consurget enim gens in gentem & regnum in regnum & erunt pestilentia & fames & terra motus per loca.

QUESTIO I.

Quæ bella, fames pestis & terramotus?

PRAETER falsos prophetas, alia etiam mala, quæ concussura, & laceratura sunt mundum renter; quæ communia erunt fidelibus, & infidelibus. Scelera enim supra modum augetur, & committuntur scelera poenæ incremento pari sequentur. Imminente mundi fato, morbi illud & convulsiones antecedunt. Auduri dicet praelia, & angustias opiniones, auaritiones, rumores bellorum. Videtur noster legisse. Non oportet Christianum turbari & perterritum, sed collescere, & tremere, quædam exemplaria habent: *non deus est & terra* ne timeat illa. Verum retinenda est plurimum codicum auctoritas, cui consentiunt Latina & Syra. Qui de sola templi & Iudææ deuastatione verba Christi interpretantur, de Iudæorum pugnis, cum Samaritanis, Syris, Romanis, Cæsariensis, Afcalonitis, Ptolomæensibus, Damascenis, item de Plat. Cestii, aliorumque cædibus interpretantur. Epò de illis, quæ deinceps bella contigere, usque ad mundi supremum diem interpretor; Principio quidem, mundi statum & clades generaliter demonstrat, quæ circa Titiana tempora, & à Christi morte conti-

gerunt. Fuerunt enim Tiberiana tempora inquieta, & bella cladibusque infamia, deinde secutus Caius, Clandius, Nero, Otho, Galba, Vitellius, donec rerum Vespasianus est potitus; afflicta est hæc maxime Roma, & Romana nobilitas. Deinde regnū in regnum, gentem in gentem consurgere affirmat, id de Iudæis, & vicinis populis satis improprie dicitur. Neque enim tum circa Iudææ erant, quæ eam oppugnarent regna, sed vrbes, & prouinciæ Romanæ. Hæc vero magnam gentium collisionem significat. Pestilentia quidem in Iudæa illis temporibus peculiaris non fuit, qualis post. ris sæculis humanum genus pene tertia parte delevit. Fames Claudii tempore magna fuit: & anno 4. Claudii inter Theram, & Therasiam insulam terra mouit, Orosius lib. 7. Romæ anno 4. Neronis teste Euseb. In Asia anno 10. videm scribit Orosius lib. 7. multa damna terræmotus dedit. Laodicea, Hierapolis, Colossæ conciderunt. In Iudæa tempore passionis terræmotus fuit. Ex quo constat, non agi de calamitatibus, quæ solam Iudæam afflixerint, aut deuastarint, sed quæ communes fuerunt orbi habitato & noto. Terræmotus enim in Iudæa nullus momenti alienius fuit; nam illa concussio, qua domino moriente petra fissæ, monumenta aperta sunt, non cladis aliquis causa facta est, sed ad testimonium resurrectionis: Ad tempora igitur vltima saltem hæc pars referenda est, & consequenter fames, & pestilentia. Quod vero Beza illa verba *κατὰ τόπους* per loca, conuertit, *singulis locis*, sensum corrumpit. Non enim singulis locis fuit terræmotus, aut erit, sed quibusdam, est enim *κατὰ τόπους* perinde, ac si dicat: *κατὰ τῶν τόπων*, per aliqua loca. Hoc etiam moneo. In nostro esse; pestilentia & fames, in græco, *λίμωι καὶ λοιμῶι*, fames & pestilentia. Sic etiam Syrus habet. solet porro famem pestis sequi, ut prouerbio Græci dicere solent;

λίμωι, καὶ λοιμῶι ἐπ' ἀνὴν.

Fames & pestis super eam. Fame enim corpora infirmantur, ut venenato aeri resistere non possint, noxios humeros stomachus attrahit, & cibi non humani febrium pestilentialium cohortem inducunt. Hæc ergo futura sunt; sed nondum est finis, hoc est, nondum erit finis: ut quædam Græca exemplaria pro *ἐστὶ*, habent *ἔσται*, erit.

Imo vt v. 8. initia hæc sunt dolorum, *ἀδύναμις*, hoc est, dolorum quales sunt patientium: omnis enim creatura parturit vsque adhuc, donec pios pariat, & edat in lucem æternam, impios velut abortum eiciat in tenebras exteriores: illa igitur omnia sunt præagia & prænuncia miserandæ obsidionis Ierosolymitanæ, & dolorum eius, & hæc ipsa sequentiumque sæculorum, maxime Antichristianæ crudelitatis persecutio, typus est iudicii ac suppliciorum æternorum. Non igitur illa mala, quæ mundus horret, & sola æstimat integra sunt; maiora enim miseri incumbant, quod ista sunt præludia. Sic apprehensio, catæce, tormalorum, mala mansio, flagellatio, crucis signa sunt, non tantum ex se mala, sed maioris mali præparamenta. Quæ enim hoc in mundo impii patiuntur, quibus magis obdurescunt, quædam sunt cruciatuum & æternorum experimenta. De his enim verissime dicitur *πῦρ ἐπὶ πῦρ*, ignem super ignem sustinent, ex flamma mundanatum aduersitatum in stagnum ardens sulphure præcipitantur. Sunt illa mala improbis grauissima, quod solatio spiritali careant, sed illa futuri sæculi adeo grauiora futura sunt, ut ex fumo sem ignem venire sentiant. Clamant nunc multi:

*Ὅτις με χρεμῶν, καὶ κακῶν περιμήα
ἐπεὶ ἀφύκται;*

Quanta mihi tempestas & malorum triplex fluctus ingruit: at ludicra hæc videntur, in malorum abyssos, quæ nulla æternitate transiri potest.

Qo 4 VER-

Mala Iudæorum & mundi describuntur.

Pestis.

Terramotus.

*Matthæi
24
vangelia
CXXI
18*

VERSVS 9.

Tunc tradent vos in tribulationē & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

QVÆSTIO I.

Quis status fidelium in mundo?

Omnes pie
persecutio-
nem pa-
siuntur.

Iudeorum
persecutio-
nes.

§. 1. **P**redicit aduersa, dolores, futura odia omnium gentium; quamuis multis è Græcis desit id vñ gentium. Omnium inquam improborum quos inter viuunt. Et vere omnino, omnium Apostolorum pietas & constantia per gladios, cruces, ignes, aliaque tormenta probata est. Nec alia est aliorum ratio, omnes qui pie volunt viuere persecutionem patientur, de Apostolis vide Act. 3. 4. 7. 8. 19. 14. 18. 24. 25. 26. Rabanus & Beda causam reddunt, cur tot malis Iudæi afflicti sint, quod non modo Christum crucifixerint, sed pertinaciter etiam Apostolos & sanctos persecuti fuerint. Nec tantum illos persecuti sunt ipsi infideles Iudæi, sed etiam plurimi ex illis conuersi grauissime Ecclesiam erroribus suis conturbauerunt. Nec sine consolatione tamen hoc prædicit: cum addit, odium hoc non eorum culpa contractum, sed propter nomen suum esse accensum; carus autem duci suo miles est, quem acerbissime exosum hostis imperatoris habet. Imponebant quidem illis crimina, infanticidii, & pabulis inde, ut post conuiuium incesti, ut homicidae, sacrilegi, incesti haberentur, verum illæ calumniæ odiorum erant; ut docet Tertullianus: Si qui enim se negasset Christianum omnis illa accusatio cessabat. Vide Apolog. initia.

Quomodo vulgus de postulare solitū fuerit Christianos, lapidibus & incendiis inuadere, nec mortui parcere, idem ipse ostendit, sed docet eos pro veritate certare, & prædam habere vitam æternam, & gloriam placendi Deo. Christianos ergo ethnici cælo inferebant, dum omni illos furore exagitant, & trucidant. Nec impune tamen sua scelera habuerunt. Tertullianus ad Scapulam cap. 3. Tamen (sicut supra diximus) dolere necesse est, quod nulla ciuitas impune lacera sit sanguine nostri effusione: Sicut & sub Hilariano præside, cum de arce sepulchrorum nostrarum adclamassent: Area non sint, arce ipsorum non fuerunt. Messes enim suas non egerunt. Ceterum & imbre anni præteriti, quid conmeruerit genti humanum, apparuit, cataclysmum scilicet & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum, & ignes qui super menia Carthaginis proxime pependerunt per noctem quid minati sint, sciunt qui viderunt, & pristina tonitrua quid sonauerint, sciunt qui obdormuerunt. Omnia hac signa sunt imminenti ira Dei, quam necesse est quoquo modo possumus, ut & annunciemus & prædicemus, & precemur interim localem esse. Vniuersalem enim & supremam suo tempore sentient, quæ exemplis aliter interpretantur. Nam & solille in conuentu Vicensi, extincto pene lumine adeo portentum fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, postus in suo hypsomate & domicilio. Habitu Astrologos. Possumus aque & exitus quorundam præsidum tibi proponere, qui in fine vitæ suæ recordati sunt deliquisse quod vexassent Christianos. Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. Claudius Hermianus in Cappadocia, cum indigne ferens uxorem suam ad hanc sectam transisse, Christianos crudeliter traxisset, solusque in pratorio suo vastatus peste cum viuis vermibus ebullisset: Nemo sciat (acebat) ne se gaudeant Christiani. Postea cognitio errore suo, quod tormentis quosdam à proposito suo excidere fecisset, pene Christianus decessit. Cocilius Capellain illo exitu Byzantino, Christiani gaudere exclamauit. Sed & qui videntur sibi impune tulisse, venient in diem diuini iudicii. Tibi quoque opta-

mus admonitionem solam fuisse, quod cum Adumeticum adu-
tilum ad bestias damnales, & statim hac vexatio subsecuta
est, & nunc ex eadem causa interpellatio sanguinis.

VERSVS 10.

Et tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem.

QVÆSTIO I.

Quomodo scandalizandi sint multi?

§. 1. **A**dhortationis suæ causam adiungit graui-
mam. Fortiter enim pugnandum est, & con-
stanter; idque omnibus omnium temporum Chri-
stianis inculcandum est, multi enim scandalizabun-
tur & deficient. Imo tradent inuicem, & gentibus in laqueum, infor Bezan
maluisse & dicitur vertere pro & dicitur, prode-
re pro tradere, cum apertus sit in Græco sensus, & verba
clara; nec enim omnis traditio proditioe peragitur,
sed aperta viæ professæ hostilitate, tradere populus,
postulabat Christianos ad Leonem, de his Dominus
loquitur. Cum dicit fore ut tradant inuicem, & dicit
non indicat, infideles à fidelibus tradendos, sed vel
fideles ab infidelibus, ut Syrus intelligi potest. Vnus
vnum tradet, vnum vnum odio habebit. Vel potius
cum vers. 9. de piis egisset, nunc ostendit impiorum
conditorem, quorum alius alium odio habebit, & in
alternatim in sese sauiunt; quod verissimum est; Nam
primum tyranni, qui Ierosolymas tenebant, inimi-
cissimi fuerunt. Deinde si quis consideret rabiem fu-
roremque delatorum in Cæsariensis aulis, facile appa-
rebit, per illas artes & Cæsarium improbitatem plu-
res impios absumptos, quam per martyrium Chri-
stianos, ac mira saxe conuersione reum; nam qui
quæsitores sauebant tormentis, mox alio indice ipsi
laccabantur. Nullum auctorem cito, quia tota hi-
storia augusta talibus plena est. Nec tamen nego
multos, qui scandalizati fuerunt, & à fide defecerunt
etiam in numero traditorum fuisse. Constat autem
parentibus, filiis, fratribus, cognatis multis tradito-
rum. Lucia septuaginta annorum ab Euprepio filio defer-
tur. Bellum enim erit ab hostibus, seductoribus, fal-
sis fratribus.

§. 2. Prophetat Christus, & Caluianorum fidem
indelebilem esse fallam, & præsumptuam prædicit.
Negant illi quenquam à fide, à iustitia discedere pos-
se. Christus multos scandalizatum ita prænuntiat.
Scandalizati est impingere ut cadant, atque à fide de-
ficient. Fidem igitur habuerunt, & perdidit. Ter-
tullianus de præscriptionibus cap. 1. 2. 3. Idcirco o-
stendit non esse mirandum hæreses prævalere inter-
dum. Conditio præsentium temporum, etiam hæc admo-
nitionem prouocat nostram, non oportere nos mirari super hæ-
reses istas, siue quia sunt; futura enim pronuntiabantur: siue
quia fidem quorundam subuertunt; ad hoc enim sunt, ut si-
des habendo tentationem, habeat etiam probationem. Vane
ergo & inconsiderate plerique hoc ipso scandalizantur, quod
tantum hæreses valeant, quantum sint: quum quid fortissimum
est, ut omni modo sit, sicut causam accipit ob quam sit se vni
consequitur per quam sit, ne esse non possit.

Et cap. 2. Ceterum nihil valebunt, si illas tantum val-
re non miscentur. Etenim dum mirantur, in scandalum sub-
ministrantur: aut quia scandalizantur, ideo mirantur quod
tantum valeant, quasi ex aliqua veritate veniant. Mirum
scilicet, ut malum vires suas habeat: nisi quod hæreses apud eo-
multum valent, qui in fide non valent. In pugna pugilum &
gladiatorum, plerumque non quia fortis est vincit quis, sed
quia

quæ non potest vinci, sed quoniam ille qui victus est, nullus
victus fuit: adeo idem ille victor bene valens postea compa-
ratus, etiam superatus recedit. Non aliter hereses, de quo-
rundam infirmitatibus habent quod valent, nihil valentes, si
in bene valentem fidem incurrant.

Et cap. 7. Solent quidem isti miriones etiam de quibus-
dam personis ab heresi capitis edificari in ruinam. Quare illa
res illis fidelissimè, prudentissimè, & visitatissimè in ecclesia, in
illam partem transferunt? qui hoc dicens non ipse sibi respon-
det, neque prudentes, neque fideles neque visitatos astimandos,
quos hereses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut
probatur aliquis retro postea excidat? Saul bonus præ ceteris;
hinc postea cecidit. David vir bonus secundum cor domi-
ni, postea cecidit & stupri reus est. Salomon omni gratia & sa-
pientia donatus à Domino ad idololatriam à mulieribus indu-
citur. Sicut enim Dei filio servabatur sine delicto permanere.
Quid ergo si Episcopus, si Diaconus, si Vidua, si Virgo, si Do-
ctor, si etiam Martyr lapsus à regula fuerit ideo hereses verita-
tem videntur obtinere.

At dicent: Non fuisse eos Christianos, qui scan-
dalizari poterunt. Quos ergo horat Christus, ut
videant, ne seducantur, si Christianus seduci non pos-
sit? si autem seduci potest, cur non etiam scandaliza-
ti? cur illi vero scandalizari dicuntur, qui nunquam
vere crediderunt, sed hypocritæ latuerunt? Zwin-
glius eos fidem simulasse arbitratur, Bullingerus à fi-
dei professione defecisse. At illi qui fidem simulant,
fideque profitentur, cum sint athei, atque irrisores
religionis non scandalizantur, cum larvam abiciunt,
sed ingenue fucum produnt. Vorstius p. 2. Tessera-
dec. antipostoriana: In paucis locum habere dicit illam
exprobrationem suorum, nec vulgarem esse; nam nimis mul-
tos deficere videbat: & ab ea fide, de qua iam sibi cer-
tus erat, post defecit.

VERSUS 12.

Et quoniam abundavit iniquitas re-
frigescet charitas multorum.

QVÆSTIO I.

Quomodo refrigescet charitas?

§. 1. GRÆCUS textus habet ὅτι τοὶ πολλοὶ ἀγαπῶντες, ob
multitudinem iniquitatis, sic & Syrus con-
uertit. Quod in Græco est ὅτι πολλοὶ ἀγαπῶντες, refrigescet.
Syrus rectè ἀγαπῶντες, elanguescet. Caritatem homi-
nis erga Deum, & Dei servos intelligo, nemo Chri-
stianos excipiet facile, aut adiuvabit, 2. Timoth. 4. 6.
In prima mea defensione nemo mihi adfuit.

Caritatis refrigerationem accipio non imminutio-
nem aliquam duntaxat aut remissionem, sed extin-
ctionem. Nam opponitur perseverantia, qua sal-
vatur. v. 13. Constat igitur, ut docet Bellarm. lib. 3.
de iustificat. cap. 14. iustos posse deficere, caritatem
amittere, certe caritas multorum ante multitudinem
iniquitatum illis inerat, deinde refrigescit, & perit,
perire non potuit, si nulla erat. Nec caritatem hypo-
critearum intelligere possunt aduersarii, illa est frau-
dulenta amoris simulatio, nec iniquitatum multitu-
dine refrigescit, sed ipsa non minima pars est iniqui-
tatum, sic blandiens, dolose persequens, Christus
de ea caritate loquitur, in qua qui perseveraverit, sal-
vus erit. Qui autem perseveraverit usque ad finem, salvus
erit. Perseverantia vero est, caritatis sincera ad finem
usque tutio, atque adeo fidei cæterarumque virtu-
tum, quas negant semel datas posse amitti: non con-
vertant alios esse. Corrupti autem sunt omnia,

perseverantes, non cedentes iniquitati, alios non
perseverantes, non, quia illa non habuerint; habe-
bant enim, sed in dono Dei non perseverarunt. Fi-
stra vero obtendunt, de perseverantia certos esse, cum
tot videant cadentium lapsus. Augustinus lib. 11. Nemo de
de civitat. cap. 12. Pios ait dicit beatos, qui licet de perse-
verantia premio certi sint, de ipsa tamen sua perseverantia
reperiuntur incerti. Quis enim hominum se in actione profe-
ctum iustitiam, perseveraturum usque ad finem sciat, nisi a-
liqua revelatione ab illo fiat certus, qui de hac re, iusto la-
tentique iudicio non omnes instruit, sed neminem fallit?
Zwinglius sensum inuersum esse ait. Quandoquidem
carnas ita infringit, scelus inundat, male enim accom-
modat, cum ait, Deum esse caritatem. Hoc enim loco
caritas refrigescent non est Deus. Bullingerus, veram
pietatem, beneficentiam, & religionem interpretatur, qua
gemina dilectione constat, Dei & proximi, & hanc defec-
tam facit. Calvinus subdole: Nam quia luce Evan-
gelii clarius detegitur hominum malitia etiam in prole, &
recte animatus languescit, ac fere exstinguitur beneficentia stu-
dium. Zwinglius quidem sententiam Christi inuer-
tit: nam ideo caritatem illi refrigescere pronunciat,
quia iniquitatis diluvio opprimitur, & exstinguitur.
Calvinus ne concedere cogatur caritatem extingu-
i, adiecit, fere, at constat eorum caritatem refrigescere,
quorum perseverantia labascit: qui proinde salute
excidunt, nisi præcautionem agant.

VERSUS 14.

Et predicabitur hoc Evangelium re-
gni in uniuerso orbe in testimo-
nium omnibus gentibus: & tunc
veniet consummatio.

QVÆSTIO I.

An Evangelium ante consummationem sit
predicandum in uniuerso
orbe?

§. 1. DE prædicatione Evangelii in uniuerso mun-
do magna controuersia est. In aduersorum
denunciatione semper consolationem ad animos e-
rigendos intermiscet. Mæstos enim de suæ gentis ex-
cidio promissione conuersionis multarum gentium
solatur, ut recte obseruat Bedæ; Id vero præcipue,
quod nondum eo tempore gentium conuersio cre-
debatur. Chrysostomus adiungit, bellis vndique fie-
mentibus futurum, ut non modo viuere, sed doce-
re etiam possint, itaque nequaquam desperandum
duce Christo, & auspice Christo. Quamuis au-
tem de conuersione gentium non loquatur, sed E-
uangelii prædicatione, quod etiam incredulis pro-
mulgandum erat; hoc ipso tamen conuersionem
inducat, cum & eam prophetæ prædixerint, & præ-
dicatio sine effectu, consolationem datura non fue-
rit.

§. 2. An de consummatione vrbis Ierosolymita-
næ, an vero de fine sæculi loquatur incertum, quibus-
dam videretur. Chrysost. hom. 76. in Matth. Enthym.
Theophyl. Ambros. lib. 10. in Luc. Hieronymianus
comment. Hil. can. 25. Anselm. de vastatione Ierusa-
lem intelligere videntur, ita tamen ut aliam interpre-
tationem etiam complectantur. Eam sententiam q.
92. multis assequere conatur Abulensis. Nec minus et-
iam sectarii inter se dissident. Maior tamen pars eo-
rum de præsentis vrbe, & eius excidio interpretatur.

Vera

inter aspe-
ra consola-
tionem mi-
scet.

De tempore
vastationis
Ierosolymo-
rum intelli-
gunt.

Vera est & textui conueniens interpretatio, de consummatione mundi verba Christi accipienda.

Hanc Augustini sententiam, & Ecclesie illius temporis fuisse multis ex locis constat. Epist. 78. Opportunitas vero illius temporis profecto non erit antequam predicetur euangelium in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Apertissima enim hac de re legitur sententia Saluatoris dicentis; Et predicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Tunc veniet, quid est, nisi ante non veniet? Quanto post ergo veniat, incertum nobis est, ante tamen non esse venturum dubitare vti que non debemus. Si ergo susciperent hunc laborem serui Dei, vt peragrato orbe terrarum, quantum possent colligerent, quod remanet gentium, vbi nondum est euangelium predicatum, hinc aduere vti que possent, quantum hoc tempus longe sit a fine seculi. Quod si propter loca quadam inaccessibilia & inhospita fieri posse non creditur, vt a seruis Dei peragretur orbis, & quot quantaque sint adhuc gentes sine Christi euangelio, fideliter renuncietur: multo minus existimo, scripturam posse comprehendere, quanta vsque ad finem futura sint tempora, quandoquidem in eis legimus: Nemo potest cognoscere tempora, quae pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissime nuntiatio fuisset in omnibus gentibus Euangelium predicari, nec fuisse dicere, quantum temporis remaneret vsque ad finem, sed magis magisque iam propinquare diceremus. Nisi quis forte respondeat tanta celeritate predicato Euangelio Romanas gentes, & pleraque barbaras occupatas, atque ita nonnullas non paulatim, sed subito ad Christi fidem fuisse conuersas, vt non sit credibile paucis annis, & si non vix nostra, qui iam seniuimus, certe iuuenum qui venturi sunt ad senectam, vniuersas omnino residuas gentes, euangelio posse compleri. Sed si ita erit, facilius cum factum fuerit probari experiendo quam legendo antequam fiat inueniri potest.

Et pariter lib. 2. de sermon. Domini in monte. Sic Cyrillus Catechesi 15. clarius etiam exponit, & ad omnia futura saecula extendit.

Origenes tract. 28. in Matthaeum. Et eo statu compositionis rebus, Euangelium, quod prius non fuerat predicatum in toto mundo (multi enim non solum barbararum, sed etiam nostrarum gentium, vsque nunc non audierunt verbum Christianismi) tunc predicabitur, vt euangelicam predicationem omnis gens audiat, & nemo derelinquatur, qui non audiat. Pari modo Damascen. lib. 4. c. 28. Gregor. lib. 35. Moral. c. 15. Theod. in 2. Thessal. c. 2. Beda hoc loco.

Videtur sane omnino requirere textus, vt ad extrema tempora referamus. Tunc erit consummatio, seu finis. Non ciuitatis sanctae, sed saeculi; Apostoli enim quaesierunt; quod signum aduentus tui, & consummationis saeculi: Christus respondet, tunc erit consummatio seu finis. Non modo non responderet ad interrogata, sed etiam falleret, si de mundi fine quaerentibus, diceret: post euangelium toto mundo praedicatum erit consummatio; & in animo subaudiret: Ierosolymorum & templi. Cum autem absolute consummationem nominat, vniuersalem, seu totius mundi esse intelligit. Quamuis aliqua signa praecesserint de Ierosalem, & de illa multa intelligantur, non omnia tamen conueniunt. Deinde auctores qui in diuersam sententiam citantur, non repugnant huic interpretationi. Nam signa communia cognoscunt, vt typi, & eius cuius est figura; vt monet Chrysostom. homil. 11. in Matthaeum, & hoc loco: ὅτι καὶ τῶν ἱεροσολύμων εὐθείας, οὐτε καὶ δούλους αὐτῆς παραστὰς ἔρχεται, sed de malis, quae iam in ianuis erant, itaque de signis vtramque consummationem praecedentibus agi existimat.

Ipsa etiam a v. 23. Transitus ait fieri a Iudaicis calamitatibus ad Christi aduentum. πικρὰς αἰὶν καὶ ἱεροσολύμων, εἰς τὴν αὐτῆς λαοὶν ἀγαθὰς παραστὰς, καὶ λέγει αὐτοῖς τὰ σημεῖα, ὅσα ἐκείνοις χρεώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, καὶ τοῖς μετ' ἡμῶν ἐσόμενοις πέποι. i. e. Postquam contemnit ea quae de Ierosolymis erant, de reliquo transit

ad eius aduentum, & signa praedicat, non illis modo, sed nobis, & omnibus posteris viliis. At illa signa Christus iungit cum magna tribulatione, & aliis quae ad Ierosolymam referunt. Tunc si quis dixerit: nempe in illa tribulatione, igitur & illa signa ad secundum aduentum etiam spectant. Hilarius plane contrarium existimat; sed abominationem interpretatur Antichristum Anselmus vtramque sententiam disiunctim refert.

Adeo vero certa visa est haec sententia, etiam hareticis Iunio & Sutiuius, vt expresse doceant, predicationem Euangelii praecessuram aduentum Christi & citant Hilarium, Cyrillum, ceteros omnes, praeterea Damascenum. Quamuis in eo erroris ipsos conuincit Grefterus noster defen. lib. 3. cap. 4. Quod negant praecedere Antichristum, nusquam enim hoc patres dicunt, sed contrarium; nam Antichristum cum aduentu Christi, & saeculi fine coniungunt exiguu interuallo. Quod verum aiunt Antichristum non ante palam dominaturum, quam Euangelium palam predicari desierit, contra ipsos facit. Sequitur enim Papam non esse Antichristum, adhuc enim Euangelium palam praedicatur.

§. 3. Obiiciunt haretici locum ad Roman. 10. In omnem terram exiit sonus eorum. Et Coloss. 1. Sicut & in toto mundo est, fructificans, & crecens. Et: praedicatum est in vniuersa creatura, quae sub caelo est. Hoc igitur impletum esse volunt.

Respondet Bellarminus ex Augustino intelligitur unum per praeteritum. Augustin. verba Roman. 10. Quod autem dixit Apostolus (Rom. 10.) nunquid non audierunt? In omnem terram exiit sonus eorum & in fines orbis terrae verba eorum: quamuis locutus sit praeteritis temporis verbis, tamen quod futurum erat, dixit, non quod iam factum, & completum: Sicut ipse Propheta quo vsus est, teste, non ait: in omnem terram exiturus; sed, exiit, inquit, sonus eorum quod vti que nondum factum erat: quale est etiam illud: Foderunt manus meas & pedes meos, quod tam longe postea factum nouimus.

Itaque frustra Bellarmino oppugnando Augustinum lancinant Danæus & Sutiuius, vide Grefterum nostrum loco citato, pag. 851. Sutiuium impudenter; iterum mentitur: Augustinum loci ad Colossenses ne meminisse quidem, tantum abesse, vt sic exposuerit. Audiamus denique S. Augustinum. Multo minus mirandum est, quod etiam verbum praesentis temporis vsus est in eo, quod illud identidem dixisse, memorasti, propter spem, quae reposita est nobis, quam ante audisti in verbo veritatis Euangelii, quod aduent in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crecens, quamuis Euangelium nondum mundum tenebat vniuersum: Sed fructificare illud in vniuerso mundo dixit, & crescere, vt ita significaret quousque fuisset fructificando, & crescendo venturum.

Praedicatum igitur, quia iam in parte praedicatum, & in toto praedicandum. Sane Christi signum generale est, ad omnes, omnes inquam, gentes, Indos etiam qui sunt ad vtrumque solem, Aethiopes, Iapones, alios pertinent.

Hoc vero dominium Christo promissum est, Psal. 71. Apoc. 7. Itaque fideles omni in gente erunt, vt omnes gentes aut credant, aut reddantur inexcusabiles. Nec vnus aut alter occulte, sed publice seruiunt illi gentes, nomen eius professae, vt in vtraque India aorum memoria ceptum est. Nec satis est fama, vel rumore aliquo de Euangelio inaudisse gentes, sed opus est illis sufficienter proponi, testimoniis, exemplis, signis & virtutibus, vt euidenter credibilia iudicent, quae audiunt, alioqui non redduntur inexcusabiles. Cetera videri possunt apud Bellarmin. & Grefterum loco citato.

VERSVS

VERSUS 15.

Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta stantem in loco sancto: qui legit, intelligat.

QUESTIO I.

Quæ abominatio desolationis?

§. 1. Danielis 9. locum exposui, pauca nunc ad eam. Syrus vocat *מִשְׁכַּן הַתְּהוֹמָה* *athachane phtha dechareba*. Signum immundum & fastidiosum. Quod Christus dicit in loco sancto, 70. In templo, apud Danielem est in Hebræo *בְּמִקְדָּשׁ* *super aliam*. Sanctus autem dicitur à Daniele qui fuerit, quique sanctus futurus erat: nam postquam profanatus erat, vix sanctus vocari merebatur.

Abominatio desolationis ad templi destructionem pertinet, ut ex Luca demonstrat Augustinus Epistola octogesima. Signa quæ in Evangelio futura prædicta sunt, sicut commemorat sanctitas tua, secundum Lucam, eadem sunt secundum Matthæum & secundum Marcum. Hinc tres narrat quæ dixerit Dominus, cum interrogatus esset à discipulis suis, quando futura essent, quæ de semper eversione prædixerat, & quod signum esset aduentus eius & consummationis seculi. Cum itaque signa dicat, quæ ad ista tria pertinet, id est, ad excidium illius civitatis: ad aduentum eius in corpore suo, quod est ecclesia, ad aduentum eius in capite ecclesie, quod est ipse: quod eorum signorum, ad quod horum trium referendum sit, diligenti consideratione cernendum est: ne forte quod pertinet ad eversioem Hierusalem ad finem seculi referendum putemus: aut e contrario, quod ad finem seculi pertinet affirmemus ad civitatis illius excidium pertinere, aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est ecclesia dicamus pertinere ad eius aduentum novissimum in corpore suo, quod est caput Ecclesie: aut rursus quod pertinet ad aduentum eius novissimum, per se ipsum ad eum pertinet ad eversioem aduentum, qui est per Ecclesiam. In quibus omnibus sunt quedam manifesta, quedam vero sic obscura, ut vel laboriosum sit ea diiudicare, vel temerarium, quamdiu non intelliguntur, de his aliquid definire. Quis enim non videat ad illam civitatem pertinere, quod dictum est: Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquet desolatio eius. Item quis non videat ad aduentum Domini novissimum pertinere quod dictum est: Cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei?

§. 2. Nihilominus tamen etiam de Antichristo locutum dominum Hieronymus tradit, cap. 25. Sequitur deinde & iudicium aduentus futuri (quando nimirum Christus ad iudicium veniet) cum abominationem desolationis stantem in loco sancto videbunt: tunc claritatis reditum investigandum. Et de hoc quidem, beatissimo Daniele & Paulo prædicantibus, superfluum nos puto habere sermonem: de Antichristi enim temporibus hæc locutus est. Abominatio ex eo dicta, quod adversus Deum veniens honorem sibi Dei vindicat. Desolationis autem abominatio; quia bellis & castris terram cum piaculo desolaturus sit: atque ob id à Iudeis susceptus loco sanctificationis insisteret, ut ubi sanctorum precibus Deus invocabatur, illic ab infidelibus receptus, Dei honore venerabilis sit. Eadem est etiam Bedæ sententia.

Alii abominationem desolationis ipsam desolationem vastatricem interpretantur, ut sit abominanda, vel abominabilis desolatio: sed causam illi, unde illa sit considerant. Alii statuant vastationis, ut Aquilam, ab Herode collocatum, signa Romana, exercitum Romanum, quod etiam Chrysostomus probabile arbitrat, sed templo exciso tum primum ille ibi steterit, & cum excidit. at apud Lucam egredi iubentur cum viderint abominationem desolationis. alii ad statum Adriani, ut Ambrosius in Lucam, referunt. Eam desolationem esse non dubito, quæ à seditionis facta est, cum templum occuparunt, ut Ioseph. lib. 18. ant. & lib. 2. belli, cæde sacerdotum, & omni flagitiorum genere templum profanatum, & vere proprieque est factum spelunca latronum. Ma oramen olim erit eodem in loco abominatio desolationis, cum in eo restaurato sedebit Antichristus. Ita 2. Thessal. 2. In templo Dei sedebit, ostendens se tanquam sit Deus, ac tum magna quoque erit tribulatio.

QUESTIO II.

Cui dicat: Qui legit, intelligat?

§. 1. Beza interpretatur, consideret. Græce est: *ὁ ἀκούων, ἀκούσας* *intelligat, cognoscat*: Hoc enim indicat: Danielem à multis legi, non intelligi, quocirca crebro prætare ne legi quidem; errabant enim veteres Iudei non intelligentes scripturas. Errant hodieque hæretici, ex Daniele, & aliis fingentes sibi Antichristos, quos scriptura non continet, sed ipsi sibi ex malefano cerebro fabricantur, atque hinc condiscimus in rebus gravissimis scripturam esse ita difficilem, & obscuram, ut legentibus obvia non sit, & lectorem elaborare oporteat, ut quod legit, intelligat. Quomodo autem intelligat? Non ex alio: um locorum collatione, non enim ab aliis illa clarius exposta sunt, quæ Daniel propheta. Hic igitur deficit collatio scripturarum. Opus igitur est, ut à Deo, ab Ecclesia veteri petat explicationem, cum prius auctoritatis non sit explicatio scripturæ. Itaque ridiculus est Vostius in Tesseradecade Antipistoriana, cum dicit: [Necesse est ut inde pendeat vera scripturæ interpretatio, unde eiusdem pendet auctoritas, siue certitudo ac veritas: cum verus demum scripturæ sensus sit, ipsa scriptura. Quare qui penitus mihi persuadere potest, scripturam hanc esse *ἑρμηνεύου*, idem, quæ sit germana & vera scripturæ sententia, penitus mihi persuadeat necesse est. Illud vero externam quidem rationem facit, ipsa sacra scriptura, ipsa diligenter secum collata. Internam vero rationem Spiritus sanctus in ipsa scriptura loquens.] Fallitur vehementer, & fallit. Certum nobis est, caput novum Danielis esse veram *ἑρμηνεύου* scripturam: quæ vera, & germana sit sententia, non potest certum esse Vostio: nam ut de interna ratione taceam, quem ille sibi tribuere debet, nos negare cogimur: Externa hic illi deficit, non enim diligenter conferte potest, hanc scripturam cum alia, quæ clarissime dicat, quod obscurius Daniel effatus est, seu angelus Danieli. Nec Daniel qui assuevit intelligentiæ esse in visione, verba angeli cum alia scriptura contulit, ut ea intelligeret, sed nec illa Ecclesia quæ fuit Danielis tempore, quæque deinde secuta est, & custos fuit non modo literarum, sed etiam sententiæ Danielis, ex collatione sensum prophetiæ venari potuit; sed ex Daniele primum eius familiares, & sacerdotes, deinde ex illis Ecclesia intellexit: aut sane vnum ex tota scriptura locum nominent, quocum illi veteres conferre verba Danielis potuerint, ut intelligerent. Verum autem idemque in Ecclesia fuit medium

Desolatio.

Intelligentia opus est in lectione.

Modus intelligendi.

Scripturæ sensus est sensus.

Collatio non sufficit.

mediū quo scripturæ intelligerentur, nempe interpretatio Ecclesiæ. Hoc vetes illi vti sunt, & nobis quoque utendum est. Quod vero ait; *Scriptura sensus est ipsa scriptura*: etsi improprie dicatur, & putidæ argutia sit; examinabo tamen. *Scriptura ipsa est scriptura*

Scriptura non est sensus sensus. Multiplex potest sententia. Prima: Vna scripturæ pars est alterius sensus: hoc est, continet significationem alterius partis. Hoc etsi crebro fit, non in omnibus tamen fit; non enim quæcunque ad religionis, & fidei dogmata pertinent, bis dicuntur. Altera: Scriptura id quod significat, id significat, ut cum dicitur, Deus vnus est. Hoc adeo clarum est, ut expositio aliunde non petatur. Hoc tamen modo si hæretici interpretentur; dicent vnum essentia, & persona. Ideoque concertationes oriuntur. Quod si tertiam adferant expositionem: Nempe scriptura secum adfert sensum, ut aliunde non sit petendus; hoc quoque anceps est, & quocunque sensu falsum: quod experientia tot interpretum demonstrat. Deinde ipse

Media cognoscenda scriptura. Vorstius de mediis desperat. i. p. ad 6. sect. pag. 217.

[Primum enim non dicimus, singula hæc media per se seorsim accepta; ad inuestigandum scripturæ sensum non sufficere: sed omnia simul coniuncta plurimum huc valere contendimus.] Omnia igitur media adhibenda sunt, & non tamen illa sufficientia dicere audent, sed plurimum valere. At tum sine paucissimorum est ea felicitas, ut legere scripturas & intelligere possint. Verba Vorstiana hoc conuincunt. *Hæc autem sunt media*; inquit Tesserad. i. Antipist. i. Inspecio fontium, seu cognitio originalium linguarum, & peculiarium scripturæ phrasum. Hæc necessaria ergo est omnibus scripturam intellecturis, omnia enim media sunt necessaria. Non igitur nisi Hebrææ, Chaldææ, Græcæ linguæ bene periti, & phrasum gnari, scripturam intelligunt. Frustra eam alia in lingua legunt, non enim illis constat, interpretem aut illos fontes penitus lustrasse, aut omnia vere retulisse. Cum enim toti Ecclesiæ scripturæ sensum exponenti non credant, quomodo Beza, Iunio, Tremellio, aliis credunt totam in alias linguas transferenti? Qui igitur eas linguas, earumque idiomata, & phrasas non calant, non recenti memoria tenent, non à fide dignis magistris didicerunt, & scripturam se intelligere iactant, eorum principis conuincuntur; hoc agere ut cum ratione insistant. Pergit ille. *Collatio locorum scripturæ, tum similium, tum dissimilium.* Hic quoque non alteri collatori, qui errare potuit, sed propriis oculis, ac menti credendum, certoque statuendum, nullum locum qui collationi necessarius fuerit, vel negligentia vel obliuione, vel ignorantia omisissim.

Hæretici scripturæ est obscura. 3. Consideratio scopi, inquit, item occasionis, & circumstantiæ, siue materiæ cuique loco subiectæ. Parum ad rem facit consideratio. Certo constare tibi oportet scopum, occasionem, circumstantias, materias subiectas cognitās tibi penitusque perspectas esse: nec fieri posse, ut aliter illa se habeant; alioqui aliquo horum ignorato, falli in scripturæ sensu posses. Nemo igitur Calvinianorum scripturam intelligit, nisi illa omnia ita considerauerit, ut penitus per- uiderit.

Analogia.

4. Analogia indubitate fidei. At vero illa tam varia est, quam variæ fides, v. g. Fides indubitata est in Caluismo: Christum hominis damnati dolores pertulisse; ad hanc normam scripturas detorqueant. Hinc voces desperationis in cruce protulisse blasphemant. Analogia enim est, qua scripturam, & Spiritum sanctum in ea loquentem, sub magisterium suum cogere nituntur, ut nihil aliud dicere videatur, nisi quod anteoccupatis eorum opinionibus consentaneum videtur.

5. Denique seria ad Deum precatio, ex animo verita-

tiæ & gloria diuina studiose profecta. Hanc vel maxime nobis scriptura, & sancti Patres commendant. Hinc factum, ut multi sanctorum *prophetae* à Deo docti, citra laboriosa studia scripturarum cognitionem transierint. De hæreticis, & oratione eorum, nec ipsi tibi credere possunt: cum tot martyrum, confessorumque millia suis orationibus nihil impetrasse iudicent, omnes enim illos grauium errorum, aut plurimos sine acculant. Denique non possunt vnum e suis producere, in quem hæc omnia conuenire certi sint. nullum ergo tuto sequi possunt. Sibi igitur quisquis dicit, & auctor est, aliorum securus. Atque hoc est, quod de priuato spiritu, cum premuntur, iactare audent.

VERSUS 16. 17. 18.

Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo suo: & qui in agro non reuertatur tollere tunicam suam.

QUESTIO I.

Quæ fuga persecutionis suadetur?

S. 1. QVANTÀ atrocitate seuituri sint Romani Domini præmonendo demonstrat. *Fugiant ad montes.* Syrus sua phrasi *ἄγαντες* ad montem. Montes quidem, & in illis posita oppida Titus expugnauit, & ante Vespasianus, ut Thabor, Garizim; sed alludit Christus ad consuetudinem eorum, qui sunt in petculis constituti, qui auiam montium, & sylvarum incessa petunt, nec ad cultos montes, & in quibus oppida exstructa sunt fugere hortatur, sed in asperos & solos montes. Abulensis de montibus, in quibus Agrippa regnauit, is enim Romanorum amicus fuit, multique sub eo, sed non longo tempore defuncti sunt; Pellæ autem eius ditionis oppido Christiani tuerunt. Nam post obidionem, & fugam Cestianam Christi ani plerique, & Iudæorum nobiles de rebus rebellium male sperantes discesserunt. Vide Epiphan. hæres. 29. & 30. Euseb. lib. 3. c. 5.

S. 2. Versu 17. celeritatis admonet; audito enim aduentu exercitus, & occupato à seditionis templo, vetat eum, qui est in tecto (quod in Iudæa planum) descendere, ut auferat aliquid de domo, *ἀγορεύει*, vel ut alii *ἀγορεύει*, auferat aliquid. Græce *ἄγειν* & *ἀγορεύει*, super domum.

Et versu 18. eum qui est in agro non redire in urbem, ad accipiendam tunicam *τὴν ἱμᾶτον*, quod ali pallium dicere maluit, alii legunt *τὴν ἱμᾶτα* vestes, sine tunica, & pallio, leuiore, & breuiore vestitu ibatur in agrum. Fugere porro celeriter iubet, ne ab exercitu deprehendantur, quod Iudæis contigit; itaque non assentior Tostato; qui negat requiri à Christo tam magnam festinationem: quod quamuis dici possit, ea tamen contigerunt, ut omni modo celeriter abeundum fuerit. Nam non minora, nec minora passi sunt à seditionis, quam ab Romanis, adeo ut Iudæorum 20000. indignitate rerum moti discesserint. Latronum princeps erat Geiora, Zelatarum Ioannes, alterius factionis Eleazarus, qui non nisi magna pecunia exitum permittebant. Deinde noluit Christianos decipi Dominus, ut Iudæi sunt in iudæam cogere nituntur, ut nihil aliud dicere videatur, nisi quod anteoccupatis eorum opinionibus consentaneum videtur.

haniti, & Trium illo anno firmandis imperii rebus operam daturus, nec ocium illis diebus belli inferendi, quam pace ingenti numero ad pascha celebrandum conuenirent, nihil profanatione templi, & tyrannide triplici, qua urbs premebatur, deterrent. At Titus celerissime apparatu confecto, ad urbem aduolat, & 14. die Aprilis in monte oliuarum castra ponit, tantam multitudinem, supra vnderies centena millia, quasi indagine cingens; mirum autem est, id eum autum, cum iam alibi expertus esset Iudeos fortes, & mori oblinatos; videretque sibi dena castra paria opponi posse: sed Deus tantorum scelerum vindex Iudeos deseruit: Id magis admiror; Iudeos tantos apparatus, protectionemque non sensisse: quod ne Christianis contingeret tam serio fugam illis inculcari Dominus. Calamitatem adauget crudelitatis horre: recessione vers. 19. *Ve autem pregnantibus & nutrimentum.* Nec enim pregnantibus parcebat, ut illi 4. Regum 8. 12. Amos 1. 12. Et fugere illa non poterant, ingentium etiam lactantium se proles eulatu probebant, alia filios suos vorantur; ut fecunditas cantopere genti optata, versa fuerit in calamitatem. Monce etiam vt orent, ne hyeme, vel sabbato fuga fiat. Hyemis tempestas est in donea fugæ, sabbato impedit religio. Athanasius mystice interpretatur hyemem, *quæ peritiam, peccatum; Sabbatum expulsiorem, fortitiam,* verum hoc mystice.

§. 3. Quare sabbati mentionem Christus fecerit: varie disputant. Nonnulli id factum, vt se Iudeis accommodaret, qui sabbatum seruabant. Alii vero Christianos in Iudæa, vsque ad templi excidium sabbatum custodiisse; idque ad scandalum vitandum, publicamque quietem, vt qui Iudeis magistatibus subessent. At vero in tanta necessitate, & periculo, sabbatis & fugere, & pugnare licuit, exemplo Macchabeorum. Quomodo igitur Christus sabbatum proponit, tanquam impedimentum fugæ? Nec puto Christianos obligatos fuisse, vt sabbatum cum periculo vitæ seruarent, ne Iudeis essent scandalum. Non enim ignorabant Iudei quid maiores fecissent prælio in Antiochum. Hoc igitur ad Christi verba intelligenda considerandum est. Christianis & Iudeis omnibus sabbato licuisse fugere. Deinde tempore oblationis sabbato fugam fuisse difficillimam, ac periculosissimam, quemadmodum hyeme. Quod facile explico. Nam primo constat Christi tempore fuisse superstitionem sabbati obseruationem; qua ex Ch. isto creberrimis in entata est, cum manum attingere sanaret, demonem eiecisset, paralytico lectum portare imperaret, vsque adeo vt ob eam causam mortem illi machinarentur: nihil enim adeo populare videbatur, quam sabbati violari pœnas exigere. Hinc etiam Angustus eos sabbatis ad vadimonia præstanda cogi lege prohibuit, imo addit: *aut pridie sabbatorum festi horam nonam parasceues:* vt appareat legem à Iudeis conceptam fuisse, Ioseph. lib. 16. Ant. cap. 10. Valde autem eum diem coluisse constat ex historia quam recitat Synesius ad Euiopium de sua nauigatione. Cum, inquit, exorta tempestate, peracta esset dies parasceues, & decidente sole, Iudei qui nauis erant; sabbatum imhorrent: qui clauum tenebat, mox vt solem reliquisset terram coniecit, relicto clauo prostermit se, seque cuique calcandum exhibuit. Rati autem nauigantes id ex desperatione eum fecisse, omnes consternabantur: cum autem causam accepissent, quidam gladio euaginato necem eadem intendebant vt in opus incumberet: ille vero immobilis librum legebat leges, nec minus quam Machabæus aliquos mortem comminatum intemebat. Sicque tota nocte, cum sequenti die, vsque ad clauum noctis, sedit Iudeus otiosus; tunc vero sponte surrexit, & clauum omiffum recepit.

In summis etiam periculis eos sabbatum olim seruantes in Euang. Tom. I.

uasle constat ex Iosephi lib. 1. contra Apionem, Agatharchidem ille citat de Iudeis ista scribentem. *Qui vocantur Iudei, habitant omnium municissimam ciuitatem, quam vocat Hierosolymam provinciales solent; hi vacare consuevi sunt septima die, & neque arma portare in prædictis diebus, neque terra culturam contingere, neque alterius cuiuspiam curam habere patiuntur, sed in templis extendentes manus adorare vsque ad vesperam solui sunt.* Ingrescente vero in ciuitatem Ptolemæo Lago cum exercitu & multis hominibus, cum custodire debuerint ciuitatem, eis stultitiam obseruantibus provincia quidem Dominum suscepit amarissimum: lex vero manifestata est malam habere solennitatem. Huiusmodi autem casus, præter illos, alios quoque docuit vniuersos: *Ve tunc ad somnia & opiniones que tradebantur de lege consuevi, dum circa res necessarias ratio nihil valet humana.* Hoc quidem Agatharchides videtur esse ridiculum: eis autem qui hæc examinant integritas, apparet magnum, & præcipua laude dignissimum: *Si & saluti & patriæ quidem custodiam legum præsternit, diuinam præponere concupiscant.*

Cum igitur Iosephus semigentilis, certe minus superstitiosus, hæc non reprehendat, constat sane alios in superstitionis sabbati obseruatione insanivisse.

Hic de sabbato constitutus, hoc etiam addendum; fuisse inter Iudeos tumultus, & omnibus in urbibus discordias; quod alii pacem, alii bellum cum Romanis suadebant, ideoque multos pacis amatores occisos, multos ad Romana castra profugos, eosque velut patriæ & legis proditores habitos. Iosephus lib. 4. belli cap. 5. *Seruiam inter belli & pacis amatores ait fuisse contentionem, omnibus in urbibus, corruptam iuuenum manum, non prudentium, &c.* Et exponit, Primo ante singuli indigentium prædare ceperunt; deinde ex composito, confecti cuneis per territorium latrocinantur. Deinde nulla erat grauior aut promptior accusatio, quam ad Romanos fugisse, aut cum illis collocatum esse, vt Iosephus exemplo Antipæ, Leuie, Raguelis ostendit, & deinde Anani, & cap. 6. clarum est ex oratione Simonis ducis Idumæorum. Ideo & lib. 5. cap. 1. nobilium illi duodecim millia interficiunt, & Concilium aduersus Zachariam conuocant. Ad Vespasianum multi Zelotas fugiendo veniebant. Iosephus lib. 5. belli cap. 2. *Erat autem fuga difficilis, quod omnes exitus custodibus obsidebantur. Etsi quis ibi qualibet ex causis deprehensus fuisset, velut ad Romanos ire cuperet, interficiebatur, qui tamen eis dedisset pecuniam, saluus abibat: & qui non dabat solus proditor habebatur. Restabas igitur pecuniosis fugam redimentibus, solos pauperes in singulis. Mortui vero per omnes vias coaceruabantur innumeri multig, etiam transfugere cupientium, rursus in ciuitate perire præcipiebant, nam spe sepulture in patria mori tolerabilius videbatur.*

Difficilis igitur fuga erat per agros. Nam Massadenses, omnem Iudæam, & alii populabantur, Iosephus lib. 5. cap. 3. Erant tamen qui clam effugerent, at postea cap. 9. omnem viam fugæ præclusam ait. Et lib. 1. cap. 1. Idem plane ostendit. Duobus igitur malis premebantur, & summa fugæ necessitate, & summa fugiendi difficultate.

Et cap. 9. obfessa iam urbe, qui vel ymbra fugæ dedisset, mactabatur. Perinde autem habebatur fugere, aut ad Romanos desciscere; ac legem prodere. Iosephus in vita sua, de Iesu filio Saphiæ. *Is tum præferens Moysi tabulas in medium progressus: Si vestri, inquit, nulla cura tangimini, at sacratas hæc leges nolite contemnere; quas publico odio prosequendus Iosephus iste vester dux sustinuit prodere, quantum ui atroci pena dignissimus.*

Ex hisce facile est cognoscere, cur die sabbati fuerit periculosissima fuga. Cum enim sabbati cultus iam in summum adductus esset, si quis sabbato fugeretur res aliquas colligeret, ferneretque, aut consuetio

longius iter faceret, tanquam violator sabbati accusabatur, & superstitionis quidem occasio dabatur, ut calumniarentur, eos fauere Romanis, ad gentium ritus transire, aut sane esse Christianos. Aliis diebus idem periculum non erat; nam commeabunt hinc inde homines, ut itineri quisque posset causam aliam habere, vel prætexere, sabbati profanati crimen, eo tempore impietatis, apostasie, prodigionis habebatur: Tyrannis autem & satellitibus optata faciendi causa offerebatur, ut quamvis illi omnia iura, legesque Dei pessumdarent, in sabbati tamen violatoribus puniendis se iustos, & religiosos esse monstrarent. Cum enim vndique calumnias in contribules confingerent, sponte & vitro oblatas occasiones eos dimittisse de manu, nemo facile adducetur, ut credat. Non igitur impeditum erat iter sabbato, & fuga, ob religionem, vel conscientiam fugientium, aut scandalum Iudæorum: sed furor populi supersticiosi, & infidias tyrannicorum satellitum, quibus causa facienda præbatur. Quemadmodum si quem pascha aut pentecostes die opus facere Christiani videant, facile coniciunt eum religionem pacui facere, ita quoque, sed multo seuerius in sabbati neglectu Iudæi statuebant.

VERSVS 21.

Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet.

QVÆSTIO I.

Quenam illa tribulatio?

§. 1. **M**aior erit illa noua tribulatio, quam vetus, quæ Antiochi tempore Iudæos oppressit, ut Hilar. Deinde Tostatus etiam maiorem putat, quam ea quæ sub Antich. isto. Calamitates recenset Iosephus toto tractatu de bello Iudaico. In ipsa obsidione Metropolis occisa sunt vndecies centena millia, capta nonaginta septem millia. Quod si generaliter rem confideremus, plures Cæsar occidit. Nam in Galliis absque bellis ciuilibus numerum æquauit: Bello autem ciuili in Gallia, Italia, Hispania, in acie Pharsalica, deinde contra Scipionem, & Pompei liberos beligerans, non paucos perdidit. Captiuus eius multum superant Iudæorum mancipiorum numerum. Hæc vnus Iulius, at quam multos interim Pompeius, Crassus, alii imperatores, & proconsoles? Lucas futorem dicit tribulationem illam, cum Ierusalem circumdabitur ab exercitu, & esse dies ultionis, fore magnam pressuram in terra; ita & populo huic, & Ierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum.

Hanc tribulationem S. Augustinus lib. 20. de ciuit. cap. 8. ad finem sæculi refert, ut etiam illud de refrigerante caritate. Ita Iren. lib. 5. cap. 29. Ambros. in Lucam. Et ratio ostendit. Nam Matthæus ait statim post tribulationem dierum istorum sol obscurabitur. Verbum autem *tribulatio* non conuenit designationi temporum, si post milles & sexcentos annos adhuc spacium, siue magnum, siue paruum superest; Christus enim loquitur more humano de temporibus, licet mille anni, imo centum annorum millia sint in conspectu eius, sicut dies vnus. In ratione tamen temporis usurpat calculum humanum; alioqui cum dicit breuiates dies, posset nihilo minus quispiam aliquot annorum millia sibi imaginari. Sic & Marcus connectit, c. 13. 24. Sed in illis diebus post tribulationem illam sol contenebrabitur. Nondum sol est obscuratus, nondum luna defecit; interea tot Christianorum per orbem totum

millia occisa sunt, & grauius, & crudelius, quam sint tractati Iudæi. Nā ut illa quæ Iudæi fecerunt in Christianos taceamus, Neronianam persecutionem, & hortos illos ferales consideremus. Deinde Antichristi persecutio grauissima futura est, & generalissima; totam enim Ecclesiam opprimit, Apoc. 20. Vide Augustin. lib. 20. de ciuit. cap. 11. Hæc erit nouissima persecutio, nouissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto orbe terrarum patietur, vniuersa scilicet ciuitas Christi, ab vniuersa diaboli ciuitate, quantacunque erit vtraque super terram. Tertio persecutio illa acerbissima futura est, ut nec emere, nec vendere quispiam possit, nisi habeat imaginem bestiarum.

§. 2. Oritur tamen ex Christi verbis difficultas. Non enim & de illa Titiana, & alia antichristiana dominus videtur posse loqui. Tribulatio enim hæc adeo magna est, ut alia maior aut par nec antecessit, nec secutura sit. Non fuit, inquit Matth. ab initio mundi vsque modo, neque fiet. Et Marc. 13. 19. Erunt enim illi illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creature, quam condidit Deus, vsque nunc, neque fient. Si igitur de Titiana clade intelligimus, ad tempora Antichristiana referre non possumus, cum patem dari neget Christus: si de persecutione Antichristiana, interpretamur; non possumus de Titiana; nam par præcessit; itaque vna tantum, vnius temporis est persecutio.

Vidit eam difficultatem Augustinus, & soluit, Epist. 80. ad Hefychium. Nam Iosephus qui Iudaicam scripsit historiam talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut non credibilia videantur. Vnde non immerito dictum est, talem tribulationem nec fuisse à creatura initio, nec futuram. Sed & si tempore Antichristi, talis aut maior forsenerit, intelligendum est de illo populo dictum, quod ei talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipue reperiunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quam passurus. Euangelistas igitur de tribulatione Iudæorum locutos indicat Augustinus.

Non ergo maior fuit vnquam populi Iudaici tribulatio, nec erit, quam illa Titiana. Nec fuit maior Ecclesie Christi, nec erit, quam Antichristiana. Nec Iudaici populi, nec eius progenitorum, forte tamen aliarum gentium maiores fuerunt afflictiones. Atque hoc ipsum Lucas indicare videtur. Nempe de Iudæorum tribulationibus sermonem esse. Nam discere dicit. v. 26. Tunc scitote, quoniam appropinquauit desolatio eius. Et v. 23. *ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλῃ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς, καὶ ἐπὶ ἐν τῷ λαῷ τῷ τῷ.* Erit enim pressura magna & ira populo huic. De solis Iudæis dicitur. Nam obliuiscens tempore inter gentes non fuerunt illarum grandes calamitates. Sub initio enim Vespasiani imperii orbis, et si non omnino pacatus, solito tamen erat quietior. Comparatio igitur est inter Iudæos, qui bellum passi sunt, & eorum maiores & posteri. Maior vero Ecclesie totius erit afflictio tempore Antichristiano, tanta, quanta nec retro de cem persecutorum imperiis, nec sub aliorum tyrannide fuit. Hæc vero ad Antichristi tempora interpretes plerique deducunt.

§. 3. Cum hæc tenus illa publica, & vniuersali Ecclesie persecutio non fuerit, nondum etiam maximus ille mundi totius monothronus Antichristus rerum potitus est. Obstupui impudentiam Caluini, Bezae, Parei, Bredetodii, Poueli, Wittakeri, Rulli, Sileentis, Parei, Surluii, Sibrandi, Grolii Abbati, & aliorumque, qui persecutionibus illis se petitos ab Antichristo seu Romano pontifice queruntur, cuius imperio, cum mille, vel octingentis, aut in nimum sexcentis annos tribuant, suas tamen Ecclesias ad centum annos extendere, non possunt, & quidem se ipsius interea mutata doctrina, vrin iubilatio iubilum probant. Simul etiam alias ostendi plures Caluini, eos, honore, fortuna spoliatos ab hæreticis, quam i pontifici

Magna tribulationes.

Christus in temporum calculo vtiur more loquendi vtiur.

pentitice animaduertum lege fuerit in sectarios. Quae vide Bellarminum lib. 3. de pontifice. cap. 7. & in eius defensione nostrum Gieslerum. Plura de hac calamitate in cap. 12. 1. Danielis. Et venit tempus quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse coeperunt.

VERSUS 22.

Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi.

QUESTIO I.

Quomodo & quando dies breuiati?

Augustino questionem proponit Hefychius de tempore extremi iudicii, & addit: Breuiati dies, id est illos cognosci non posse. Hoc Augustin. Epist. 80. prout intelligere se pnegat. Si enim ex pluribus sunt pauciores, falsa est prophetia de pluribus. Nam non ignorabat angelus Dominum dies breuiaturum, nec prophetia Christi, prophetiam de finit Danielis, siue igitur dies singuli breuiiores facti sunt, siue aliqui decurrati, ut essent pauciores, id à Daniele & Christo prædictum est. De decurrati sunt autem seu *ἐκκλῆσιον* ut Marcus habet, à Domino. Non quod cum ante plures decurrisset, postea vero rescripto *ἐκκλῆσιον* in pauciores redegit, sed quod cunctos seu paucos esse iussit à principio, sic arcere tempus dicitur, non qui abbi. euat, sed qui breue constituit.

§. 1. Decurrati sunt obsidionis tempore. Cum enim diuissime Iudæi defendere se potuerint, breui in potestatem transierunt. Nam primo seditionibus seipsi attriverunt. Deinde frumentum penè omne, quod non paucis anni sufficere potuit, incendio absumptum. Ioseph. lib. 6. cap. 1. belli. Nullos apparatus fecerant, eodem loco, præfente Tito pugnati in templo, cap. 4. Imo Iosephus cap. 11. Fontes Tito piores fuisse narrat, qui ante auerant. Ita præparata est obsidio, cum Iudei reliquias populi miseratus, liberare contendit, & non eos aggeres instruit. Et tandem ingenti periculo superat, multosque seruauit, quod si obsidio esset protracta, non esset salua facta omnis caro, sed propter electos dies illos Deus breuiauit. Hoc ergo tempus definiunt decurrati dies Chrysostom. & Politas, & nonnulli recentiores.

§. 2. Hanc sententiam ut non oppugno, ita aliam sententiam esse demonstrato, quam tempus persecutionis Antichristianæ breue fore promittitur. Durabit enim per tempus, & tempora, & dimidium temporis, ut est apud Daniel. 12. 7. Deinde propter electos tempus persecutionis Antichristianæ breuiaturum potius, quam obsidionis. Neque enim vel ad idola colenda cogebatur, à Deo Titus auocabat. Imo sacrilegia illis obsecrat. Ioseph. lib. 7. cap. 4. Nonne vos cancello locum Iudeorum protexistis? Nonne literæ Græcæ ac nostræ incisas portas constitistis? quibus ne septa cuiquam transiret, clauderetur? Nonne eos qui transissent, quamuis Romanus esset, non necare permisistis? Quid igitur in eo etiam mortuos conculcastis, & nocentissimos? aut cur templum externi, & templum sanguinis confusione polluitis? Promittit deinde non accessurus ad templum Romanos, si illi inde discedant, seruabo autem, inquit, vobis etiam nolentibus. Dedititio autem pontifices, quod sciret illis grante esse in alienigenis moribus versari, misit Gophnam, ut quæriturum confunderet, ad nullum crimen igitur electos impellebat. Titus, at nec seditiosi. Clarum autem videtur ex vers. 24. Surgent enim pseudochristi, &

dabunt signa magna, & prodigia, ita ut in errorem inducantur, (si fieri potest) etiam electi. At à signis seditionis, & prophetarum quos subornarunt, signa & prodigia non fuerunt, connectuntur autem ista. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro. Tunc si quis vobis dixerit; Hoc tempore breuiaturum deum. Surgent enim pseudoprophetae, &c. At vero Antichristi tempore pugna religionis, & persecutio non externa modo, sed etiam spiritualis erat, ubi periculum labendi est, non ubi de imperio certatur. Lucas qui alia ad Ierosolymitanam obsidionem accommodat, de abbreuiatione dierum omittit. Itaque tanta seductio, quæ etiam electos afflat, tempore Antichristi fuit: neque Iosephus, nec ullus auctorum est, qui tempore obsidionis tanta signa & prodigia facta dicat, ut Christianos à fide abdukerint. Sed rapinas, crudelitates, seditiosi non faciebant miracula. & scelera prodigiosa omnia inundabant. Nec ideo omisit, quod bellicis intentus illa negligeret, cum ad belli causas pertinetent. Deinde prophetæ quos seditiosi producebant, siue eorum duces, non Christos alios, Ioannem, Eleazarum, aut Simonem dicebant: sed vestri vsu dicebant: Ego sum Christus: sed n. que magi de quibus lib. 2. cap. 12. loquitur Iosephus tanta signa faciebant.

Seductores, inquit Iosephus, homines & circumuentiones, sub specie religionis nouis rebus studentes, vulgus insanire fecerunt. nam in solitudines egrediebantur, promittentes Deum signa eis ostensurum libertatis. Contra quos Felix (videbantur quippe semina defectionis esse) mittens equites atque pedes armatos, magnam multitudinem interfecit. Maiore autem plaga Iudeos afflixit Aegyptius quidam pseudopropheta. Adueniens quippe, in prouinciam. Magnus cum esset, Propheta opinionem sibi arrogans, triginta ferme millia hominum congregauit, quos vana seductione deciperat. Et circumducens eos, de solitudine in montem qui vocatur oliuarum, inde ad Hierosolymam nitentur ascendere: depulsoque Romanorum presidio in populares exercere dominationem. Vcebatur autem stipendiis, qui ad id facinus conuenerant. Prauidit sane eius impetum Felix, & occurrens cum ipsis Romanis armatus, quos etiam Iudeorum reliqua multitudo inuabat, in se confectum. Et Aegyptius quidem cum paucis fugit. Plurimi autem qui cum ipso fuerant comprehensi atque vinculis traditi sunt. Reliqua vero multitudo in regiones proprias dispersa est. Compresis vero his etiam, sicut fere in agro corpore, rursus pars altera tumescebat. Magi enim quidam & latrones collecti, multis afflictionem inducebant: & quasi ad libertatem vocabant, mortem apertissimam comminantes, his qui Romanorum principatui obedire voluissent: ut vel reluctantes auerterent eos qui spontaneè serrent seruicium. Dispersi ergo per totam regionem diripiebant quorumque potentium domos, eosque insuper trucidabant: inflammabant etiam vicos, ita ut desperatione eorum tota Iudæa protinus impleretur.

Seducunt illi quidem aliquot millia, sed tamen paucierant, qui illos Christos credebant; Nam tres illi principes obsidionis tempore à nullo homine, ne à suis quidem, satellitibus pro Christis habiti sunt: à ciuibus, vero & sacerdotibus Iudeorum pro scitissimis latronibus estimabantur. Etsi igitur quispiam suspicari sine vlla auctoritate velit, quædam illusiones magorum illo misereabili tempore fuisse, in metropoli Iudeorum, non tamen signa & prodigia fuerunt talia, ut posset quispiam credere latronem aliquem Messiam esse, aut si talia fuerunt, ut multi crederent, non id historia tacuissent.

§. 3. Quomodo pro Ecclesia pugnando Deus tempus decurrat, ut spirituali Antichristum euerterendo suo loco ostendat. Nunc eius reitryptum in obsidione Christus demonstrat, cum pro Romanis contra sacrilegos stetit. Ioseph. lib. 6. cap. 1. & lib. 7. cap. 16. Intro Titus ingressus, & alia, & ciuitatis munitiones, ac curiarum cautas miratus est, quas tyranni per dementia deferuerant.

rant, conspecta quidem earum solida altitudine, itemq, magnitudine, subtiliq, lapidum compagine singulorū, quantumq, patenter, quantumq, erigerentur. Deo, inquit, plane adiuvante pugnavimus. Et Deus erat, qui detraxit ab istis munitionibus Iudeos. Nam quæ hominum manus, aut quæ machina ad istas valeret? Quin Titus se Dei instrumentum fuisse, ad gentis impiæ excidium professus est. Forte inter obfidendum veteres historias Bibliorum, & prophetias legit, & in illis: *Assur virga furoris mei*. Ita quæ oblatas à vicinis provinciis coronas recusavit, ut Philostratus habet lib. 6. *Se enim eo honore indignum testatus, non esse sua illa opera, se Deo iracundiam suam demonstranti commodasse manus*. Hæc Titus modeste vsus V. & oriā, nec sua sponte in Iudeos secessus. Interim tamen etiam respiciendum, ut dixi, ad extremum verum. Chrysostomus de Antichristo proxime sequentia interpretatur: *ἐς τὰ ὅσα τὸν ἀντίχριστον φησὶ, καὶ δεικνύσι τινὰς, καὶ ἀπονομιζόμενος αὐτὸς πᾶσι τοῖς φησὶν [δραγ] καὶ δόξας ὅς ἐστιν ὁ ἀντίχριστος ἀπαφίσις [ἡ] δὲ ἀπὸ τῆς ἐκείνου φησὶ ἡ παρὰ τὸν καὶ ἐνέργειαν ὁ σατανᾶ, ἐν πᾶσι διώκει μὲν ὁ σάταν, καὶ πᾶσι ψεύδεται, ἐν πᾶσι ἀποκτενὶ τὸν ἀντίχριστον ἐν τοῖς δυνάμεισιν. Id est, Antichristus autem significatur, cui nonnullos etiam ministraturos ostendit: quem Paulus hominem peccati, filium perditionis appellavit. Deinde adiecit, cuius adventus est secundum operationem Satanæ, in omni virtute, & prodigiis mendacii, in omni deceptione inhiulitæ, in his qui perduntur.*

VERSVS 24.

Surgent enim pseudochristi & pseudopropheta: & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.

QVÆSTIO I.

Quæ signa Pseudoprophetarum?

Signa falsa. §. 1. *Am ostendi signa obfidionis tempore non esse: edita: quæ magnitudine sua possent quemquam à fide abducere. Ioseph. l. b. 7. cap. 12. oraculo excitatos ait ad rebellionem, & cap. 11. sex millia à propheta deceptos confugisse ad porticum in qua cremati sunt. Miracula tamen illis tribuit omnino, nulla in obfidione.*

§. 2. Signa & prodigia magna vocat, non vera, non quod reuera magna essent, sed quod ita Satanæ alia facta sint, ut magna viderentur, aut si, ut dixi, facta non sint, futura sint: nam ad Antichristum Chrysostom. Theophil. alique referant. Magnitudinem eorum Christus ex hypothese demonstrat, ita ut in errorem inducerentur, (si fieri posset) etiam electi. Possunt induci in errorem electi, si eorum spectes naturam & infirmitatem; sæpe etiam in graves errores, & peccata reipia inducuntur, resurgunt tamen, & salus eorum ex electione vocantis restituitur. Hic Christus loquitur de illo errore, qui perpetuus est, & ad mortem perseuerat. Tam igitur magna illa signa sunt, tam verisimilia, ut electi illis credere, à Christo recedere, atque in apostasia mori possint, si prodigiorum efficacia, cum eorum viribus conferatur, quia tamen electi sunt, stante hypothese divini decreti quod immutabile est, & certissime saluat, quos elegit, non possunt seduci. Possunt eorum corda concuti, ut Gregor. l. b. 33. moral. fatetur, non concidunt tamen. Non

est exaggeratio, ut putat Origenes. Nam tempore Antichristi multi magni & fortes cadent: ut est apud Daniel. 11. 10. atque hoc est, quod Rabanus mor. et. Electos secundum Dei iudicium non cadere, electos secundum humanum iudicium cadere. Talia sunt signa, quæ faciunt bestia, & pseudopropheta in Apoc. c. 13. 14. *Et seduxerunt homines habitantes in terra, propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestia.* Hæc signa ut plurius exponit Tostatus sunt talia, quæ non sperent naturalem agendi potentiam, quæ est in spiritibus immundis. Talia sunt talia videntur. Miraculum autem verum est, quod est supra rerum naturas, ut mortui suscitatio, cæcitate illuminatio. Quæque nulla creatura potest efficere. Hinc omnia miracula pseudopropheta: sunt mendacia: non quod non veros effectus aliquando edant, sed quod effectus reuera naturales, causarum sola ignorantia hominibus admirandos.

QVÆSTIO II.

An sanctorum miracula rejicienda sint, quia miracula etiam videntur facere pseudopropheta?

§. 1. **M**agno furore orthodoxorum miracula erigant hoc loco Calvinus. Bullingerus, sed maiore stultitia, si enim vera quæ sunt à Dei ferendis miracula repudianda sunt, quia illa imitantur & magi, dæmonum pedissequi, in eundem censum reputanda sunt etiam Christi & Apostolorum miracula. Imo omnis pietas abneganda est, quia pietatis speciem induit, & videntibus imponit hypocritas; denique omnibus sua velleria ponenda, quia illis aliquando teguntur & lupi. Statuendum vero est illam veram Ecclesiam non esse, in qua nulla eduntur miracula. Videmus enim ab Exod. 4. à missione Moysis miracula per desertum, & consequentia Iudeorum tempora vsque ad Christum continuata, atque adeo nostro tempore plurima. Adeo vero illa est nota necessitas ut Christus dicat: *Si operam non fecissem, peccatum non haberent.* Et Paulus 2. Corinth. 12. & 1. Thessal. 2. & H. br. 2. miraculis se doctrinam firmasse pronunciat. Quin Deus sub finem sæculi mendacibus Antichristi signis vera suorum prophetarum miracula opponet, ut docet Apocalypsis. Quin etiam Lutherus fatetur de seruo arbitrio; nullum sine miraculis novum dogma admittendum. At nulla hæcenus in sæculo in Ecclesia miracula visa sunt: & tamen si facere viderentur, tanquam mendacia nobis vitanda esse, ex Christi verbis didicimus. Quare Deus magna miracula nostri sæculi hæresibus miracula negavit, etiam falsa. Quid enim non perficerent, si fraudibus consuetis etiam præstigiis addere possent? Ligatus est Satanæ, non potest, quod operatur. Quod igitur Nero contigit, ut ait Plin. lib. 30. cap. 2. ut Magum ad discere non posset, etiam nec ingenium, nec opes, nec voluntas, nec studium, nec præceptores decissent: ne summa potentia venefici artibus armaretur; hoc etiam divina providentia decrevit, ne nostri hæretici, cum inter eos magi non desint, vlla possent, vel falsa miracula confirmandæ perfidie producere, cum tamen veteres Valentiniani, Marcionitæ, Gnostici, Montanistæ, Donatistæ, alique omnibus modis in hoc incumberent, & fidem miraculis sibi conciliarent. Vide Iren. l. 1. c. 8. Epiph. hæret. 48. Euseb. l. 6. c. 1. Augustin. tract. 6. in Ioan. Greg. Tur. l. 2. c. 3. hist. Franc. Quæ etiam circa finem mundi, cum solutor erit Sa-

hanc, pseudopropheta præstigiis illudent incredulis. Semper enim ab orthodoxis obiectum est: si noui Apostoli sunt, noua signa edant, si traditam fidem veterem inficiantur, tot miraculis comprobantur, nouitatis suæ fidem suscitandis mortuis astruant. Hinc olim conabantur, etiam Lutherus, teste Staphylo p. 1. absolutæ respons. & Calvinus recensente Bolleco c. 13. in vita Caluini. Verum nullo successu, adeo ut posteris omnem spem præciderint. Hinc vertitur in accusationem miraculorum Caluinus. [Porto cum antichristos & mendaces prophetas miraculis fore pronunciet, non est quod tantopere superbiat Patet hoc obtentu, vel ipsorum iactantia terretur, &c. Si exipiant, hoc modo eueri miracula, quibus tam legis, quam Euangelii sancta sunt auctoritas: Respondeo certam spiritus notam illis insculptam fuisse, quæ dubitationem, & etiam mendacium fidelibus eximerent. Doctrinam obfignati miraculis ut illa quoque visum reluceat. Et concludit. Denique si ab impostoris cauere placet, sit apud nos inuidia signorum & doctrinæ coniunctio.]

Respondeo mendaces prophetas non præiudicare veris, nec præstigiis miraculis. Nec Catholici miraculis superbiunt, sed diuinam cum bonitate potentiam, & cum seueritate iustitiam coniunctam laudant, quod Ecclesiæ Catholica ministris dederit potestatem miraculis doctrinam consignandi, hæreticis negant. Apud Catholicos est indiuidua signorum & doctrinæ coniunctio, apud eos falsa doctrina, nulla signa. Ideo nulla auctoritas doctrinæ, nulla reuerentia ministris, quia nullum est veritatis sigillum. Nec obstant nobis præstigiæ magorum: quia nec Christo, nec Apostolis. Falsi doctores cauendi sunt, non ideo omnes doctores. Certam spiritus notam esse in veris, quæ merum errandi auferat, inquit Calvinus. Recte sane, notam illam nemo Caluinianorum exhibuit, nemo enim miracula fecit. Quæ vero illa nota? Non indicauit eam Calvinus, ne deprehendi posset. Nota est, si illa faciant fideles, quæ si Deus promissit, si demones eliciant, cæcos illuminent, mortuos suscitant, et quæ factis sermonem prædicationis a Deo firmatum auditoribus tradant, atqui hæc adeo a multis sanctorum millibus præstita sunt, ut aut omni penitus infirmitas detrahenda sit, aut hæc credenda. Habent testes omni exceptione maiores Cyprianum, Hieronymum, Eusebium, Ambrosium, Augustinum, Basilium, Nazianzenum, Nyssenum, Chrysostomum, omnes Ecclesiæ scriptores: hodie etiam adeo multa confugerunt, ut nec hæretici negare audeant. At impostores esse aiunt. Ita Bullingerus hoc loco. Melancthon in c. 14. Rom. Brentius in prologoments. Centuriat. cent. 5. cap. 10. & toto examine horum posterit. Habent illi quos imitentur Porphyrium, Eunomium, martyrum veteres tortores, qui miracula quæ inter ipsa supplicia videbant, magis tribuebant. Hæc eadem Ariani, hæc Iconoclastæ, hæc Vigilantius obiebat. Imo a Phariseis & scribis hæc didicerunt, qui dominum in Beelzebub eicere demonia calumniabantur, audiant D. Hieronymum lib. 4. cap. 4. aduersus Vigilantium. Argumentatur contra signa atque virtutes, quæ in basilicis martyrum sunt, & dicit eas incredulis prædesse, non credentibus: quasi nunc hoc queratur quibus fiant & non quæ virtute fiant. Eslo signa sint infidelium: qui quoniam sermoni & doctrinæ credere noluerunt, signis adducantur ad fidem & Dominus incredulis signa faciebat: & tamen non idcirco Domini suggillanda sunt signa, quia illi infideles erant, sed maiori admirationi erunt, quæ tantæ fuerint, ut etiam mentes durissimas edomarent, & ad fidem egerent. Itaque nolo mihi dicas signa infidelium sunt: sed responde quomodo in vulgum pulchre & facillime nescio quæ, tantum signorum virtutum, presentia. Sentio, sentio infide-

Adami Conzen in Evang. Tom. I.

lissime mortalium quid doleas, quid timeas. Spiritus iste immundus, qui hac te cogit scribere, sepe hoc vilissimo tortus est pulchre, immo hodie, torquetur, & qui in te plagas dissimulat, in ceteris consuetur. Nisi forte in morem gentium impiorumque Porphyrii & Eunomii has præstigiis demonum esse confingas, & non vere clamare demones, sed sua simulare tormentâ. Do consilium: ingrediere basilicas martyrum, & aliquando purgaberis: inuenies ibi multos socios tuos, & nequam ceterum Martyrum, qui tibi displicent, sed flammis inuisibilibus comburentur: & tunc facies, quod nunc negas, & tuum nomen qui in Vigilantio loqueris, libere proclamabis, te esse aut Mercurium propter humorum cupiditatem, aut Nocturnum, iuxta Plauti Amphitryonem.

Nos eadem eisdem hæreticorum erroribus opponimus. N. in martyrum Basilicis eadem, imo & plura fiant miracula, idque etiam propter hæreticos infideles.

Atque hoc sane scire velim, an post Apostolorum tempora, quæ in historiis Ecclesiæ, patrum monumentis sunt scripta miracula, omnia falsa arbitrentur? an vero donum miraculorum etiam viris Apostolicis concessum esse, hæc Ecclesiæ auxilio opportuno ad gentium conuersionem destitutam? si aliqua concedant, cum omnia illa sint Catholicorum, nulla vero Caluinianorum, consequitur fidem nostram miraculis firmatam.

§. 2. Præcipue in miracula illa inuehuntur, quæ miracula per imagines fieri consueverunt, vel ad memorias sanctorum. Bullingerus hoc loco. [Et quoniam nullis nec ferre hō scripturis approbare possunt suos errores, quod deest possunt. argumentis, pensant miraculis, & prodigiis, & iis minime vulgatis. Notissima est Maria, speciosa cognominata, apud Reginpurgeneses, non sine prodigiis & miraculis visitata, addit Lauretanam, Aquensem, Eremitanam, tanta istorum virtute signa dicebantur patrata, ut nihil mirum fuisset, si vel piissimi à veritate ad mendacium defecissent.] Sed cur deficerent, si Deus ad suæ matris memoriam miracula facit? An quia suos honorat Deus ideo piissimi ad mendacium deficiunt? Multo pluribus locis verissima miracula conspiciuntur, ut in æde Dittelbacensi, ut est apud Trithemium: ut in Vriceto apud Helprunam vide Bredenbach, Lindanum, Canisium lib. 5. Marial. cap. 25. Lipsius scripsit historiam Sichimensis, Hallensium, Eisingreiniis Oeringanam, alii alias, nec ficta sunt, sed vera miracula tot probata testimoniis atque etiam oculis principum, & magnatum, adeoque hæreticorum, ut negari non possint. Cui vero imaginum, vel reliquiarum sint falsa miracula, cum vmbra Petri liberaret ab infirmitatibus? Actor. 5. sudariis & semicinctis Pauli demones & morbi fugarentur? Actor. 19. Eiusdem generis illa nostra sunt, eadem Christi virtute peracta. In translatione corporum Protasii, & Gervasii cæcum esse sanatum, teste ciuitate grandi, & imperatore, lib. 22. cap. 8. de ciuitate docet Augustinus. Integri libri ex Augustino aliisque colligi de miraculis illis possunt. Cur igitur illa creduntur, hæc nostra non creduntur? aut cur ideo nostra negantur, ut & illa negentur, & hoc gradu veniat ad neganda etiam Domini & Apostolorum miracula, quibus sublati de fide dubitentur? ut autem credatur vnum, maximumque miraculum, ascensus Christi in cælum facta sunt multa miracula, quæ partim factis literis, partim aliis gestis Ecclesiasticis continentur. Nam facta, inquit Augustin. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. esse multa miracula quæ attestarentur illi vni grandi salubrig, miraculo quo Christus in cælum cum carne in qua resurrexit ascendit, negare non possumus. In eisdem quippe veracissimis libris cuncta conscripta sunt, & quæ facta sunt, & propter quod credendum facta sunt. Hæc ut fidem facerent, inuenerunt, hæc per fidem quam fecerunt multo cla-

rius innotescunt. Leguntur quippe in populis ut credantur, nec in populis tamen nisi credita legerentur. Nam etiam nunc sunt miracula, in eius nomine siue per sacramenta eius, siue per orationes, vel memorias sanctorum eius, sed non eadem claritate illustrantur, ut tanta quanta illa gloria diffametur. Canon quippe sacrarum literarum, quem diffamatum esse oportebat, illa facit ubique recitari, & memoria cunctorum inherere popolorum: hac autem ubique sunt, ibi sciuntur, vix a tota ipsa ciuitate, vel quocunque commanentium loco. Nam plerumque etiam ibi paucissimi sciunt, ignorantibus ceteris, maxime si magna sit ciuitas, & quando alibi, alijque narrantur, non ea tanta commendat autoritas ut sine difficultate vel dubitatione credantur quamuis Christianis fidelibus, à fidelibus indicentur. A paucioribus ergo sciuntur, sed tamen certo. Reliqua capitis lector persequatur, omnia miracula nostratibus similia intelliget esse.

Hac autem ad fidei confirmationem facta docet, cap. 9. Cui, nisi huic fidei attestantur ista miracula, in qua predicatur Christus resurrexisset in carne, & in eorum ascendisse cum carne? Nam & ipsi Martyres, huius fidei martyres, id est, huius fidei testes fuerunt, huic fidei testimonium perhibentes, mundum inimicissimum & crudelissimum pertulerunt, eumque non repugnando sed moriendo vicerunt, pro ista fide mortui sunt, qui hac à Domino imperare possunt, propter cuius nomen occisi sunt. Pro hac fide precessit eorum mira patientia, ut in his miraculis tanta ista potentia sequeretur.

Hac martyres impetrasse, pro his miraculis antecessisse miram patientiam demonstrat. Et argumentum inuicem, omnibus irrisoribus opponendum conficit. Nam si carnis in aeternum resurrectio vel non praeuenit in Christo, vel non ventura est, sicut praeuincitur à Christo, vel sicut praeuincitur est à prophetis, à quibus praeuincitur est Christus: quare Martyres tantum possunt, qui pro ea fide, qua haec resurrectio predicatur occisi sunt? Siue enim Deus ipse, per seipsum miro modo, quo res temporales operatur aeternus, siue per suos ministros ista faciat: & eadem ipsa, qua per ministros facit, siue quaedam sciat etiam per Martyrum spiritus, sicut per homines adhuc in corpore constitutos: siue omnia ista per angelos: quibus inuisibiliter, immutabiliter & incorporaliter imperat, operetur: Ut qua per Martyres fieri dicuntur, eis orantibus tantum, & impetrantibus, non etiam operantibus fiant: siue alia fiant istis, alia illis modis, qui nullo modo comprehendere à mortalibus possunt: ei tamen attestantur hac fidei, in qua carnis in aeternum resurrectio predicatur. Non ideo quia carnis illa cauillabantur, Augustinus haec arma ponit, sed eorum conscientia illa contra verborum praetextus opponit.

Gentium
miracula.

§. 3. Nondum tamen calumniandi finis. Diu gentium, Magi Pharaonis, Simon Magus, Apollonius Tyaneus, imo ipse, quem Messiam multi crediderunt Vespasianus, miracula fecerunt. Ita Exod. 5. 6. 7. Act. 8. 9. Philostr. lib. 5. Tacit. lib. 4. Sueton. in Vespas. cap. 7. Fecerunt, & fidei confirmandae fecerunt.

Respondeo. Hoc ipsum recte eos facere, quod tantam sui cognoscendi nobis adferant facultatem. In castris enim gentium contra Christi, & martyrum miracula militant. Id igitur illis respondendum est, quod ethnicis responderet Augustinus lib. 22. cap. 10. de ciuitat. Dei. Hic forte dicturi sunt, etiam Deos suos aliqua mira fecisse. Bene si iam incipiunt Deos suos nostris mortuis hominibus comparare. An dicent etiam se habere Deos ex hominibus mortuis, sicut Herculem, sicut Romulum, sicut alios multos, quos in Deorum numerum receptos opinantur. Sed nobis Martyres non sunt Di: quia vnum eundemque Deum & nostrum scimus & Martyrum: nec tamen miracula qua per memorias nostrorum martyrum fiunt, vilo modo comparanda sunt miracula, qua facta per templa perhibentur illorum. Verum si qua similia videntur, sicut à Moyse Magi Pha-

raonis, sic eorum Diu victi sunt à martyribus nostris. Fecerunt autem illa Daemones eo fastu impura superbia, quo eorum Diu esse voluerunt. Faciunt autem ista martyres vel potius Deus, vel orantibus aut cooperantibus eis, ut fides illa proficiat qua eos, non Deos esse nostros, sed vnum Deum habere nobiscum credimus. Denique illi talibus Diu fuis, & templa adificauerunt, & statuerunt aras, & sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt. Nos autem Martyribus nostris non templa sicut Diu, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus Martyribus, sed vni Deo & martyrum & nostro sacrificium immolamus: ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione viuunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen à sacerdote, qui sacrificat inuocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamuis in memoria sacrificent eorum: quia Dei sacerdos est, non illorum.

Nos igitur haereticis noua docentibus, noua scilicet gentibus ligillo veritatis nihil confirmantibus ne credamus. Credamus autem eis, (martyribus) & vera dicentibus, & mira facientibus. Dicendo enim vera passi sunt, ut possent facere mira. Haeretici nec vera dicunt, nec patiuntur, sed inferunt persecutionem, nec faciunt mira; sed sanctorum opera, ne homines mirentur, calumniari pergunt. Ficta autem gentium miracula, & importuras fuisse, exitus docuit, atque adeo ipsorum docent histori, ut Tacitus de Vespasiano, morbos illos à medicis iudicatos esse curabiles. Addam quae lib. 10. de ciuitat. Dei cap. 16. idem habet Augustinus. Cum Deus id egerit ad commendanda eloquia veritatis suae, ut per istos immortales nuncios, non sui fastum sed maiestatem illius predicantes faceret maiora, certiora, clariora miracula, ne infirmis pijs illi, qui sacrificia sibi expetunt, falsam religionem facilius persuaderent, eo quod sensibus eorum quadam stupenda monstrarent, quae tandem ita despereliberat ut non vera eligeret, quae sciretur, ubi & ampliora inuenire mireretur: Illa quippe miracula Deorum gentium qua commendat histori, non ea dico, quae interualis temporum occultis ipsius causis mundi, veruntamen sub diuina providentia constitutis & ordinatis, monstris contingunt: quales sunt inuisitati partium animalium & caelo, terrae, rerum insolentia: siue tantum terrestres, siue etiam nocens, quae procurari magis mitigari daemoniace ritibus fallacissima eorum albus perhibentur. Sed ea dico, quae vi ac potestate eorum fieri sciamus videntur apparere. Ut est quod effigies Deorum penatium, quae de Troia Aeneas fugiens aduexit, de loco in locum migrasse feruntur: quod eodem Tarquinio notaculum fecit quod Epidaurius Serpens Esculapio nauiganti Romam comes adhaesi: quod natum qua simulacrum matris Phrygiae videbatur, sacris hominum bonis, conatibus immobilem redditam vna muliercula zona alligata ad suae pudicitiae testimonium moueri traxit: quod virgo vestalis de cuius corruptione questio reuocabatur aqua impleto cribro de Tiberi neque persulente, absque controuersia. Hac ergo atque alia huiusmodi, nequaquam illis quae in populo Dei facta legimus, virtute ac magnitudine conferenda sunt: quanto minus ea, quae illorum quoque popolorum, qui tales Deos coluerunt legibus iudicata sunt perhibenda atque plectenda, magica scilicet ac theurgica: quorum plerumque speciemus mortalium sensus imaginaria iudificatione decipiunt, quale est lunam deponere, donec suppositas ut ait Lactantius proprias despuet in herbas. Quadam vero est nonnulla priorum factis videantur opere coequari, finis ipse quo disputantur incomparabiliter hac nostra ostendit excellere. Illi enim multi tanto minus sacrificijs colendi sunt, quanto magis hac expectant: Ha vero vnum commendatur Deus, qui se nullis talibus indigere & scripturarum suarum testificatione, & eundem postea sacrificiorum remotione demonstrat.

Atque ista in praesens sufficiant. Interim videri potest Damascen. de fide l. 4. c. Niceph. l. 2. c. 7. Eua. l. 4. c. 7. Ruffin. l. 1. cap. 7. Theod. l. 1. c. 18. Socr. l. 1. c. 13. Sozom. l. 1. c. 1. Euseb. l. 7. c. 14. & l. 1. c. 27. de vita Constanti.

Nazianz. orat. i. in Julian. Epiph. hares. 30. Athanasius in vita S. Antonii, Hieron. de Hilarione. Nyssenus de Gregor. Thaumaturgo. Paulinus lib. 3. de Martino, & in eiusdem vita Sulpitius. Ignatius ad Philipp. Ambrosius lib. 10. Epist. 85. Chrysostomus de Caten. Petri &c. Basilii de mamante; & 40. Martyribus, Prudentius de Laurentio, Agnete, Hippolyto. Nilus ad Heliodorum. Hæc qui calumniantur aut negant, iam dudum etiam Christum negauerunt, cāq; solum causa in seruos Christi tam sunt insolentes. Quod si doctissimum, simul & lectissimum vultuissimumque de minimis Ecclesiæ tractatum videre libeat Christiano lectori, Friderici Forneri Palmam triumphalem legat, in qua præstitum inueniet, quicquid hætenus in ea materia desiderari potuit.

VERSUS 23. 25. 26.

Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis; Ecce in deserto est nolite exire, ecce in penetralibus nolite credere.

QVÆSTIO I.

Quomodo dicent hic, aut ibi est Christus?

§. 1. Quia magna necessitate premitur, quod libet auxilium arripit: Misericordia enim hominem faciunt credulum ut secunda facile somnient, & meliora promittentes diligant. Itaque tempore obsidionis & antecedente, cum bellum iam gereretur, quidam impostores salutem promittentes trepidis, & expectatione suspensis, dicebant: hic, vel illic est Christus &c. vel &c. Hoc vel hoc loco. Duo vero loca præcipue nominant. Desertum, & penetralia, *remota*, loca conclusa, munita. Eo enim auocabant impostores credulum populum. Hoc etiam futurum est in illa magna tribulatione, quæ superuentura est vniuerso orbi. Iam etiam fieri per Antichristi præcursores, & metatores videmus. De excidio Ioseph. l. 2. c. 12. *Seductores namq; hominū, & impostores sub religionis speciem nouis rebus studentibus insinuant fecerunt. Nam insolitudines aggrediebantur promittentes Deum signa illi libertatis ostensuri. Contra quos selex, (videbantur enim semina desolationis esse) mittens equites atque pedites armatos, magnam multitudinem interfecit. Narrat deinde de Aegypto, qui 30000. è solitudine in montem oliuarum eduxit. Simon etiam in deserto 40000. latronum collegit, quibus Ierosolymam instructus venit. Zelotæ in penetralibus, & templi adytis hærebant.*

§. 2. Ridiculum planè est, quod Calviniani ex hoc loco sacramentum Eucharistiæ impugnant. Quasi illi, qui verbis Christi credunt, Hoc esse corpus eius, sint ex his prophetis, qui dicunt, hic, aut illic esse. Hic enim cauere monentur eos impostores, qui alios Christos prædicant, aut Christi aduentum annunciant specie aspectabili: non illos, qui veritatem sacramenti asserunt. Vide Bellar. l. 1. de Euch. c. 14. Non separamus Christum vnum hic, & alibi, & in cælo agnoscimus. olim ita vltus habuit, vide Ambr. de excessu fratris Satyr. c. 7. Optatum l. 2. contra Parmenianum: secum in itinere habuerunt, in templis reposuerunt domi asseruerunt, & verum Christi corpus credebant.

§. 3. Non minus ridiculus est Bullingerus. Constituit primo hæc ad extrema tempora pertinere. Deinde de emerisuros ait, [qui salutem illis in rebus consti-

tuent, in quibus non est. nempe hic, aut illic, in locis, personis, intercessionibus diuorum. Romæ, Ierosolymis, Compollæ. Iuxta Matie Eremiticæ, Phano A- quanti, missis, confessione, indulgentiis, carimoniis. His veram liberationem impetrari, cum non sit salus nisi in vno filio Dei, Domino nostro, nec nisi per fidem.]

Respondeo. Nondum comperisse me, qui in his remissionem, & salutem constitueret, quæ in solo est Christo, per fidem & caritatem. Grauius sane peccatur, si aliunde petitur salus. Loca ad salutem non faciunt. Inter sanctos veritari potest impius, ut inter Sodomitas innocentia tutus sua Lethus. Indulgentiis peccatum non remittitur, nec legi, qui hoc sentiat, aut si quispiam id scripsit, hæreticus est. Poena temporaria, quæ culpæ remissa superesse solet, tantummodo condonatur. Sanctorum intercessionibus eo modo, quo virtutum, profunt. Sunt tamen quædam loca, quæ sanctè visitari solent, vel quia in illis sunt plura ad pietatem incitamenta, vel quia in illis Deus operatur, quæ alibi nusquam facere dignatur. Elegit montem Oreb in quo legem daret, Verberem Silo in qua tabernaculum, Ierusalem in qua templum haberet. Elegit varias memorias martyrum, de quibus Augustinus loco, iam ante citato. Quod si ea loca in quibus fragum, aut vini alteriusue rei copia à Deo præstatur, commodorum caula adeunt profani homines. Hic segetes illuc veniunt felicitus vna; cur tandem aut Deo non liceat, quo visum fuerit loco diuitias suæ bonitatis expendere? aut quæ inuidia est, si eo, ubi est vberior beneficentia sese conferunt, qui suæ sibi indigentia sunt conscii?

VERSUS 27.

Sicut enim fulgur exit ab Oriente & paret usque in Occidentem, ita erit & aduentus Filij hominis.

QVÆSTIO I.

Cur Christi aduentus fulguri comparatur?

§. 1. Sine vlla controuersia, aut vilius interpretis disensione, aduentus Christi, qui hic describitur, ad finem mundi pertinet; nullus enim alius futurus, quam ille similis fulguri, omnia complexus, omnia collustrans. Ex quo clara ratione deduco; proximis versibus qui antecedunt eodem referendos. Consequentiam claram facit particula causalis, *Sicut enim*. Syllogismus enim ille est. Cuius aduentus est, sicut fulgur, quod exit ab Oriente & paret usque in Occidentem, de eo dicendum non est, ecce hic est, aut illic, in deserto, aut in penetralibus, nec credendum prophetis ista dicentibus. Sed talis erit aduentus filij hominis sicut fulgur: non ergo dicendum est, hic aut illic est. Maior manifesta est: fulguris enim lux ingens, omnibus est conspicua, & celerissima. Hæc ex argumentatione concluditur, Christum præparare discipulos suos ad eum aduentum, qui extremus est, & contra eos pseudo-prophetas, qui eum antecedunt. Si versus 23. 24. 25. & 26. ad hoc tempus pertinent, idem etiam dicendum, de versu 22. quia vers. 23. ita habet: Tunc si quis dixerit, &c. Tunc, hoc est tempore dierum breuiatorum. Hoc si conceditur, etiam vers. 21. ad finem mundi referri debet. Nam dies breuiati sunt tempore tribulationis magnæ. Aduentus igitur Christi plenus erit luce, & maiestate, non ibitur eius causa ad desertum, non quaeretur in conclauibus.

Beza fulguri Euangelium comparat, quod verum est, non tamen Calviniano conuenit, quod isti

Calumniæ
Bullingeri:

omnis
in
angelia
Cvi
18

Aduentus
Christi vlti-
mum præ-
dicatur.

ἀποκαταστήσει αὐτοὺς ἐν ἰσχύει. καὶ διέως αὐτὰς πᾶ-
σαι. καὶ ὁ κύριος τότε μένει κατέχει τὰς χεῖρας αὐ-
τῶν.

Idem: Quorum dierum? Antichristi scilicet & sal-
forum prophetarum? Magna enim tunc tribulatio
futura est, cum ita multi futuri sint seductores, quam-
vis non longis temporum spatii perdurabit. Nam si
bellum aliud aduersus Iudæos propter electos bre-
uiori tempore fuit dissolutum, quanto magis propter
eos ipsos contrahetur illa tentatio? Propterea non di-
xit post tribulationem, sed addidit statim post tribu-
lationem: ita ferè simul omnia peraguntur, & pseu-
doprophetis & pseudochristis perturbantibus con-
fessionem ipsi aderit.

Nihil alienius est, quam hominibus dicere statim
futurum quod longe futurum est.

§. 2. Solis & Lunæ obtenebrationem nonnulli me-
taphorice interpretantur, alii proprie; omnes tamen
docti signa iudicii sequentis esse asserunt. Aug. Epist.
30. de Ecclesiæ oppressionem interpretatur, sublati in-
significatio, cum dicitur: valde affligis. Causas habet;
Non enim tam horrenda sunt signa illa in solis & lunæ
obscurationibus, & sæpe visa sunt, non ergo nunc ea
horrendere conuenit, quæ sæpe euenire consueuerunt.

Deinde videtur ex illis dies Domini certus appa-
reri. Quin solent in prophetis accipi Metaphorice
Ezech. 32. 7. Joel 2. 20. Amos 8. Ezech. 32. Ambrosius in Lucam expositionem
spiritalem adhibet, sed literalem quasi certum, & hi-
storiam constituerat. Hilar. Hieronymus, Orig. tra-
cta. 30. Theod. Rupert. Beda veram solis & lunæ tene-
brationem agnoscunt: & recentiores omnes. Proprie
enim Scriptura accipienda est, cum nihil priorio sen-
sui obstat. Deinde Lucas ait fore signa in Sole & Lu-
nâ, quod non potest nisi planè coactè de Ecclesia ex-
plicari, & ne dubitemus cum proprie loqui, addit: &
in terra pressura gentium, præ confusione sonitus maris & flu-
tuum, ardentibus hominibus præ timore, &c. Quin Petrus
ait, celus magno impetu transiurus, Græce ἐκείδων cum
Aristotele Epist. 10. & v. 11. omnia dissoluenda sunt, &
v. 12. retardantes solentur. & v. 7. Igni reseruat dicitur in
dum latet. Non igitur mirum si obscurentur Sol &
Luna, & celi exurentur, strideant, omnia turbentur.
Quod ad similes prophetarum locationes attinet. O-
mnino loco citato. Cyprianus ad Demetriadem, Chry-
sost. Petrus ad Theod. lapsus. Tertull. de resurrect.
carnis c. 22. proprie interpretantur, & ipse Augustinus
fatur talia frequenter contigisse; at nunc maior erit,
horribiliorque obscuritas; nec inde certus dies colligi
potest iudicii, sed non multum abesse: scitote, inquit,
quia prope est in ianuâ. Quomodo obscuranda, sunt lu-
mina illa magna, comitatus potius, quam senten-
tiæ exporitur. Alii luce suâ naturali priuanda, alii so-
lum effectum illuminationis impeditum iri. Alii op-
positum siderum aliorum; alii nubium concursu lu-
cem auferendam, alii Eclipses varias arbitrantur fore.
auctores & loca recensere in re incerta, non est operæ
precium.

QVÆSTIO II.

Quomodo stelle casura sint?

§. 1. Causam stellarum comment. Hierony. & Beda
aliiq; retractionem luminis ex Ioele interpre-
tantur. c. 3. Et stelle retraxerunt splendorem suum. Origenes
videre existimat, quod à lumine non sustineantur. Alii
meteoris ignita, cometas, & stellas cadentes quas vo-
cant, fore putant. quamvis enim non proprie cadat
stella, porrit tamē cecidisse videri. Causa vero cur stel-
lae cadere non credant, est triplex: Quod graues non sint,
& inane corruptibiles, quæ adeo magnæ, vt totā terram

obruerent. Verum illa peripatetica dogmata hæc qui-
dem in causa locum non habent. Non enim naturalis
rerum ordo iam perseuerat, sed diuinā potentiā mu-
tatur, & mundi perituri signa præcedunt. Quemad-
modum igitur sonitum maris & fluctuum, Solis, &
Lunæ tenebras propriè interpretamur; ita stellarum
quoq; lapsus eadem manu Dei vibratas dicemus, id-
que contra naturam, quemadmodum Solis & Lunæ
tenebræ naturales illis corporibus non sunt. Quod si
stellas negamus cadere, & ad tropum refugimus, ne
terram obruant, aut etiam exhalationes esse dicimus,
causam dicere non possumus, cur in Sole & Luna ver-
borum proprietatem retineamus. Auelluntur igitur,
& erunt decedentes: contra naturam fareor, sed & Sol
contra naturam obscurabitur. Neq; necesse est inter-
ram cadere stellas integras, neq; hoc dicitur, satis est, si
longissime spacio descendant, aut collisione, aut an-
geiorum opera, nec tamen negauero, vel partes stella-
rum, vel intergras stelulas, quarum est numerus innu-
merabilis decuti, quas enim nos videmus maiores
sunt, quam terrâ capi possint, cum minimæ earū mul-
tis partibus terram superet. At paruula, quæ v. gratia
lacteam viam constituunt, aut partes maiorum, deci-
dent. At erit contra naturā, scilicet verendum ne Deo
id non liceat, qui montes suspendit subter labentibus
vndis & naturarum pugnas quotidie spectat, quarum
multæ quotidie naturam, contra naturam amittunt,
quod nunc in parte, in illa die fiet in vniuerso, quem
commotiones stellarum vt dixi antecedent. Stella um-
casus proprie interpretor, nec mirum, cum celi ar-
dentes soluendi sint. Ne caudio hic Aristotelem, cui
cælum ideo est inco-ruptibile, quia est ingenerabile. hic non au-
si factum esse mundum intellexisset, etiam corrumpi diendum.
p. si deuenisset. Miror sane quosdam philosophorum
illam firmiter inhaerere, cum rationes eius necesse
est refutare oporteat.

QVÆSTIO III.

Quomodo virtutes calorum mouebuntur?

§. 1. Virtutes Græcè vocantur δυνάμεις, potestates
siue potentia. Nec agitur hic de energia &
efficientia, quæ res ipsæ ad agendum concitant, vim-
que suam exerant, sed de violentia, quæ ab extrinseco
fit, concussionem. Hoc enim indicat dictio αὐτῶν ὁρ-
ται, concutientur, fluctuabunt, vt debiles, quiq; in lubri-
co pedem figere non possunt, aut vt nauis in mari flu-
ctuat. Ex quo constat non esse angelos orbium moto-
res, vel exercitus alios angelorum, iudicium quodam-
modo horrentes, ob eius seueritatem. Angeli enim iu-
stique omnes gaudebunt, summaq; exultatione exspe-
ctabunt diem illum, in quo Dei iustitia clucescet, &
quemadmodum terrentur demonum tormentis, &
damnatorum ira nec seueritate iudicii. Chrys. August.
serm. 130. de tempore, Oecum. & alii hanc sententiam
probabilem existimant. Etiam cælestes ministri pau-
bunt, & formidine contremiscent, vt putat Augusti-
nus. Verum cum de se securissimi, damnationes quo-
tidie audiant, videantque supplicia, cum in damna-
tione Babilonica meretricis Deum laudent, & il-
li, & sancti omnes, nolim illis aliquem pauoremi
tribuere. Cum etiam commotio illa iudicii antecedi-
dit. Si angelos motores intelligendos sic arbitremur,
sic accipiendum esset, vt ipsi cælum alio modo mo-
uentes, quasi fluctuarent, verum quocumque cæ-
los moueant, ipsi immobiles persistunt, neque αὐ-
τῶν. Alii virtutes calorum dicunt stellæ; ca-
rum enim lux est, viresque, & influentia in hæc in-
feriora, hac in sententia hoc solum difficile est,
quod Dominus, iam stellas nominat expresse,
vt causa non videatur, cur iterum obscure vocet
virtutes.

Stellarum
casus.

Quæ stella
casura.

Aristoteles
hic non au-

Virtutes
calorum.

virtu-

VERSUS 37. & sequentes ad
finem Capituli.

QVÆSTIO I.

Cur diem postremum ignotum esse voluerit?

Sicut autem in diebus Noe, ita eritis
aduentus filij hominis. Sicut enim
erant in diebus ante diluuium co-
medentes & bibentes, nubentes &
nuptui tradentes, usque ad eum
diem quo intrauit Noe in arcam,
& non cognouerunt, donec venit
diluuium, & tulit omnes: ita
erit & aduentus Filij hominis.
Tunc erunt duo in agro: unus as-
sumetur & unus relinquetur, dua
molentes in mola: una assumetur
& una relinquetur. Vigilate ergo,
quia nescitis &c.

5. 1. Causam explicuit a v. 37. vsq; ad finem, ne vlli
signaua & securitas obrepat. Talis erat in die-
bus Noe corpor, & in vitijs stupor: centum annis arca
edificabatur, & de pœnitentia sine profectu audie-
bant, sed erant comedentes, & bibentes, & nuptijs
bestiarum instar ventibus dediti, Noe vero ludibrio
habebant.

V. 40. Parisienses duo addunt: Erant duo in lecto
vno &c. quod ex Luca sumptum esse Titus, & Euthy-
mius discrete testantur.

V. 41. Alij codices habent & v. 42. Extrema erat
conditio ancillarum in pistrina molentium, vt ex hi-
storia Romana constat, & Exod. 11. 5.

V. 49. & v. 50. alij addunt & v. 51. alij pro & v. 52. &
v. 53. habent & v. 54. & v. 55. Luc. habet. c. 12. 41. Mar.
13. 32.

V. 45. Pro familia est in Syro בית בני benai bai-
theb filij domus.

V. 51. Diuidet & v. 52. amouebit, separabit,
eijciet, lacerabit, secabit. Dan. 13. Syriace נפלה נפלה Ne-
phlubi. Quibus omnibus hoc inculcat, non esse vlli
certum finem, ideo vigilare, & sibi attendere oportere.
De Noe, & alijs actum suo loco. Gen. 6. & 7. & 8.

CAPVT XXV.

Fac simile erit regnum celorum decem virginibus: que accipientes lampades suas, exierunt ob-
uiam sponso & sponse. 2. Quinque autem ex eis erant fatue, & quinque prudentes: 3. sed quin-
que fatue accepit lampadibus, non sumpserunt oleum secum: 4. prudentes vero acceperunt o-
leum in vasis suis cum lampadibus. 5. Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes, &
dormierunt. 6. Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. 7. Tunc surrexe-
runt omnes virgines illæ, & ornauerunt lampades suas. 8. Fatue autem sapientibus dixerunt: Date nobis de
oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat vo-
bis, & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis. 10. Dum autem irent emere venti sponsus: & que pa-
rata erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. 11. Nouissime vero veniunt, & relique virgines
dixerunt: Domine, Domine aperi nobis. 12. At ille respondens, ait: Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate ita-
que, ne scitis diem, neque horam. 13. Sicut enim homo peregre proficiens, vocauit seruos suos, & tradi-
dit illis bona sua. 14. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero unum, unicuique secundum pro-
prium virtutem, & profectus est statim. 15. Abijt autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis,
& lucratus est alia quinque. 16. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. 17. Qui autem unum ac-
ceperat, abiit fodit in terram, & abscondit pecuniam Domini sui. 18. Post multum vero tempus venit Domi-
nus, & posuit rationem cum eis. 19. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia
quinque, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti, ecce alia quinque superlucratus sum. 20. Ait illi Do-
minus eius: Bona serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium
Domini tui. 21. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce
alia duo lucratus sum. 22. Ait illi Dominus eius: Bona serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, su-
per multa constituam, intra in gaudium Domini tui. 23. Accedens autem, & qui unum talentum acceperat,
ait: Domine scio, quia homo durus es, metis, vbi non seminasti, & congregas, vbi non sparsisti. 24. & timens
dominus, abscondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum est. 25. Respondens autem dominus eius dixit
ei: Serue male, & piger, sciebas, quia mitto, vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. 26. oportuit ergo te
committere pecuniam meam numularijs, & veniens ego recepissem utique, quod meum est cum usura. 27.
Tollit itaque ab eo talentum, & datur ei, qui habet decem talenta. 28. omni enim habenti dabitur, & abunda-
bit: autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. 29. Et inutile seruum erit in tenebras
exteriores, illi erit sctus & stridor dentium. 30. Cū autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes An-
gelus eius cum eo, iussit sedes super sedem maiestatis sue: 31. & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabis
eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis. 32. & statuet oves quidem a dextris suis, hædes autem a sinistris.
33. Tūc dicit rex his, qui a dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratū vobis regnū a constituti-
one mundi. 34. Esurivi, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes erā, & collegistis me:
Adam Conzen in Euang. Tom. 1.